

# พิธีกรรมและประเพณี



กรมการศาสนา  
กระทรวงวัฒนธรรม

# พิธีกรรมและประเพณี

ผู้จัดพิมพ์ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม

ปีที่พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๕๒

จำนวนพิมพ์ ๑,๐๐๐ เล่ม

ISBN 978-974-9536-68-1

## ที่ปรึกษา

นายสด แดงเอียด	อธิบดีกรมการศาสนา
นายปกรณ์ ต้นสกุล	รองอธิบดีกรมการศาสนา
นายกฤษศญพงษ์ ศิริ	ผู้อำนวยการสำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม
นายพิสิฐ เจริญสุข	ผู้อำนวยการกองศาสนูปถัมภ์
นางสาวกัตติ์จรรย์ จิปกพ	เลขานุการกรมการศาสนา

## รวบรวม/เรียบเรียง

นายสุวรรณ กลิ่นพวงค์	เจ้าพนักงานการศาสนาอาวุโส
นางวันดี จันทร์ประดิษฐ์	นักวิชาการศาสนาชำนาญการ

## พิสูจน์อักษร

นายสุวรรณ กลิ่นพวงค์	เจ้าพนักงานการศาสนาอาวุโส
นายชวลิต ศิริภิรมย์	นักวิชาการศาสนาชำนาญการ
นางวันดี จันทร์ประดิษฐ์	นักวิชาการศาสนาชำนาญการ
นายวัชรวิทย์ ศิริวัฒน์	นักวิชาการศาสนาชำนาญการ
นายศุภสิทธิ์ วิเศษสิงห์	นักวิชาการศาสนาชำนาญการ
นายวรวิชา ทองชานา	นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการ
นายอุทาน เข้มต์	นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการ
นายสมควร บุญมี	นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการ
นายปกรณ์ ศรีแสง	นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการ
นายปิยวัฒน์ วงษ์เจริญ	นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการ
นายพัลลภ ไชยทอง	เจ้าหน้าที่บันทึกข้อมูล

## ออกแบบปก/รูปเล่ม

นายยุกุท สังคนาคินทร์	กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม
-----------------------	----------------------------

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด

๑๙ ถนนงามวงศ์วาน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร ๑๐๙๐๐

โทร. ๐-๒๕๖๑-๕๕๖๗ โทรสาร ๐-๒๕๖๑-๕๑๐๑

นายโชคดี ออสุวรรณ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๕๒

# คำนำ

การจัดพิธีกรรมในสมัยโบราณ นิยมกระทำตามความเชื่อ โดยมีความเชื่อว่า หากกระทำถูกต้องแล้วจะนำความสุขและความเป็นสิริมงคลมาให้แก่ตนเอง ครอบครัว และวงศ์ตระกูล ปัจจุบันยังคงยึดถือสืบทอดต่อ ๆ กันมา เป็นการรักษาเอกลักษณ์ของความเป็นไทย และเป็นการเชื่อมโยงในเรื่องความเชื่อของคนในชาติที่มีความหลากหลายผสมผสานกัน

พิธีกรรมที่คนไทยยึดถือปฏิบัติในโอกาสต่าง ๆ นั้น บางอย่างเป็นความเชื่อดั้งเดิมของท้องถิ่น บางอย่างเป็นความเชื่อเนื่องมาจากหลักปฏิบัติทางศาสนา ไม่ว่าจะเป็นศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู หรือศาสนาอื่น ๆ

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม เห็นความสำคัญของพิธีกรรมต่าง ๆ ดังกล่าว จึงได้จัดทำโครงการส่งเสริม สืบทอด เพื่อทำหน้าที่ปฏิบัติงานพิธีขึ้น เพื่อสร้างและส่งเสริมให้ผู้ประกอบพิธีมีความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมและประเพณีโบราณที่ถูกต้อง เป็นที่นิยมหรือมีความเชื่อสืบทอดมาถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ ได้จัดพิมพ์หนังสือ “พิธีกรรมและประเพณี” สำหรับใช้ประกอบการฝึกอบรม สำหรับเจ้าหน้าที่กรมการศาสนา เจ้าหน้าที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การสืบทอดวัฒนธรรมและประเพณี มีความถูกต้อง เหมาะสม คงอยู่คู่กับสังคมไทยต่อไป โดยได้รวบรวมพิธีกรรมและประเพณีทางศาสนา ทั้งของภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือไว้เป็นหลักฐาน

กรมการศาสนาหวังว่า หนังสือ “พิธีกรรมและประเพณี” เล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องและผู้สนใจทั่วไปตามสมควร



(นายสด แดงเอียด)

อธิบดีกรมการศาสนา



# สารบัญ

หน้า

## คำนำ

## บทนำ

❖ ความเป็นมาการสืบทอดพิธีกรรมและประเพณี	๑
❖ บรรยายพิเศษ ความสำคัญของพิธีกรรมตามประเพณีโบราณ	๓
❖ <b>พิธีกรรมและประเพณีที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา</b>	๑๙
- พิธีกรรมวันมาฆบูชา	๑๙
- พิธีกรรมวันวิสาขบูชา	๒๑
- พิธีกรรมวันอัฐมีบูชา	๒๙
- พิธีกรรมวันอาสาฬหบูชา	๓๐
- พิธีกรรมวันพระหรือวันธรรมสวนะ	๓๔
- พิธีกรรมวันเข้าพรรษา	๔๑
- พิธีกรรมวันออกพรรษา	๔๔
- ประเพณีการถวายผ้าอาบน้ำฝน	๔๘
- ประเพณีตักบาตรเทโว	๔๙
- ประเพณีสลากภัต	๕๐
- ประเพณีทอดกฐิน	๕๑
- ประเพณีทอดผ้าป่า	๕๖
- ประเพณีทำบุญวันสารทไทย	๕๙
- ประเพณีการเทศน์มหาชาติ	๖๕
- ประเพณีการบวชนาค	๗๕
- ประเพณีทำบุญขึ้นบ้านใหม่	๗๙
- ประเพณีแต่งงาน	๘๔
- ประเพณีสงกรานต์	๙๑
- ประเพณีการจัดงานศพ	๙๓
❖ <b>พิธีกรรมและประเพณีที่สำคัญภาคเหนือ</b>	๙๗
- พิธีปลุกบ้านหรือปลุกเรือน (เฮือน)	๙๗
- พิธีการทำบุญขึ้นบ้านใหม่	๑๐๐

# สารบัญ (ต่อ)

## หน้า

- พิธีบูชาเทวดานพเคราะห์	๑๐๒
- พิธีสืบชะตา	๑๐๔
- ประเพณีขึ้นท้าวทั้งสี่	๑๑๑
- ประเพณีปีใหม่เมือง	๑๑๓
- ประเพณีการบวช	๑๒๒
- ประเพณีสืบชะตาเมือง	๑๒๙
- ประเพณีเลี้ยงผีขุนน้ำ	๑๓๓
- ประเพณีการจัดงานศพ	๑๓๕
❖ <b>พิธีกรรมและประเพณีที่สำคัญภาคใต้</b>	๑๓๗
- พิธีทำขวัญเดือนโกนผมไฟ	๑๓๗
- พิธีโกนจุก	๑๔๐
- พิธีปลุกบ้าน	๑๔๓
- พิธีจัดตั้งศาลพระภูมิ	๑๕๓
- พิธีไหว้พระภูมิ-พลีเรือน	๑๖๔
- พิธีบูชาเทพเคราะห์	๑๖๖
- พิธีสวดพระมาลัย	๑๖๘
- ประเพณีแต่งงาน	๑๗๑
- ประเพณีชักพระ (ลากพระ)	๑๗๖
- ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ	๑๗๙
- ประเพณีสารทเดือนสิบ (ชิงเปรต)	๑๘๑
❖ <b>พิธีกรรมและประเพณีที่สำคัญภาคตะวันออกเฉียงเหนือ</b>	๑๘๕
- พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด	๑๘๕
- พิธีทำบุญวันเกิด	๑๙๖
- พิธีกรรมเกี่ยวกับการบวช	๒๐๑
- พิธีการปลุกเสก	๒๐๓
- พิธีจัดตั้งศาลพระภูมิ	๒๑๐

# สารบัญ (ต่อ)

## หน้า

- พิธีกรรมรับ-ส่งพระเคราะห์	๒๑๔
- ประเพณีแต่งงาน (กินดอง)	๒๑๖
- ประเพณีบุญข้าวจี	๒๒๓
- ประเพณีบุญพระเวสหรือบุญเวส	๒๒๔
- ประเพณีการเสียดเคราะห์ เสียดเช็ญ และเสียดกลาง	๒๓๓
- ประเพณีการจัดงานศพ	๒๔๓
❖ <b>พิธีกรรมและพระราชพิธีตามโบราณราชประเพณีของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู</b>	๒๕๙
- พระราชพิธีบรมราชาภิเษก	๒๕๙
- พระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา	๒๖๙
- พระราชพิธีพืชมงคล-จรดพระนังคัลแรกนาขวัญ	๒๗๔
- พระราชพิธีตรียัมพวาย-ตรีปวาย	๒๗๕
- พิธีดูเซวหรือเนาวราตรี	๒๘๓
<b>ภาคผนวก</b>	๒๘๕
❖ โครงการส่งเสริมผู้สืบทอดเพื่อทำหน้าที่ปฏิบัติงานพิธี	๒๘๖
❖ คำสั่งกรมการศาสนา ที่ ๑๖๐/๒๕๕๒ เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหนังสือ แนวทางการดำเนินงานศาสนพิธีและหนังสือพิธีกรรมตามประเพณีโบราณ ลงวันที่ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๒	๒๘๘
❖ คำกล่าวเปิดการฝึกอบรมโครงการส่งเสริมผู้สืบทอดเพื่อทำหน้าที่ปฏิบัติงานพิธี	๒๙๐
❖ คำกล่าวปิดการฝึกอบรมโครงการส่งเสริมผู้สืบทอดเพื่อทำหน้าที่ปฏิบัติงานพิธี	๒๙๒
<b>บรรณานุกรม</b>	๒๙๓





# บทนำ

## ความเป็นมาการลัทธิศรัทธาธรรมและประเพณี

ประเทศไทยมีวัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาแต่โบราณ เช่น พิธีกรรมทางศาสนาพุทธ ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์อย่างแยกแยะไม่ได้ ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของท้องถิ่นตามภาคต่าง ๆ ของประเทศ ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ชุมชนให้ความนับถือเมื่อมีการจัดพิธีดังกล่าวขึ้น คนในชุมชนที่มาร่วมพิธีจะเกิดความรักความสามัคคี มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นการสร้างความเจริญรุ่งเรืองและสร้างความเป็นปึกแผ่นแก่ชุมชนอย่างดียิ่ง ปัจจุบันวัฒนธรรมและประเพณีแบบโบราณกำลังเลือนหายไป ซึ่งคนสมัยใหม่ มักจะละเลย แม้จะมีการนำมาปฏิบัติอยู่บ้าง แต่ยังขาดความรู้ความเข้าใจขั้นตอนในเรื่องพิธีกรรมต่าง ๆ จึงทำให้มีการปฏิบัติอย่างไม่ถูกต้อง ขาดความเป็นระเบียบเรียบร้อย หากหน่วยงานหรือส่วนราชการที่มีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบไม่เผยแพร่ความรู้ที่ถูกต้อง อาจทำให้วัฒนธรรมและประเพณีที่ดั้งเดิมมีความเสื่อมถอยไปเรื่อย ๆ จนในที่สุดจะเลือนหายไปตามกาลเวลา

วัฒนธรรมประเพณีที่ดั้งเดิมซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนั้น ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องรวบรวมให้เป็นหนึ่งเดียว เพราะพิธีกรรมเป็นเรื่องหลักที่ต้องเรียนรู้และเข้าใจโดยถ่องแท้

พิธีกรรมตามพจนานุกรมฯ ให้ความหมายไว้ว่า **“พิธีกรรม”** หมายถึง การบูชา แบบอย่าง หรือแบบแผนต่าง ๆ ที่ปฏิบัติในทางศาสนา

พิธีกรรม คือ การกระทำที่คนเราสวมมติขึ้น เป็นขั้นเป็นตอน มีระเบียบวิธี เพื่อให้เป็นสื่อหรือหนทางที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่คาดหวังไว้ ซึ่งทำให้เกิดความสบายใจและมีกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตต่อไป เช่น พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา หรืออีกนัยหนึ่ง พิธีกรรม หมายถึง พฤติกรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อความเชื่อทางศาสนาของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นศาสนาใด ๆ ก็ตามต่างก็มีการปฏิบัติต่อศาสนาของตน ตามความเชื่อและความศรัทธาของตนเองในแต่ละศาสนา จึงก่อให้เกิดเป็น **“พิธีกรรม”** ทางศาสนาด้วยความเชื่อและความศรัทธา

ประเพณีตามพจนานุกรมภาษาไทยฉบับบัณฑิตยสถาน ได้กำหนดความหมายประเพณีไว้ว่า ขนบธรรมเนียมแบบแผน ซึ่งสามารถแยกคำต่าง ๆ ออกได้เป็นขนบ มีความหมายว่า ระเบียบแบบอย่าง ธรรมเนียมมีความหมายว่า ที่นิยมใช้กันมา และเมื่อนำมารวมกันแล้วก็มีความหมายว่า ความประพฤติที่คนส่วนใหญ่ยึดถือเป็นแบบแผนและได้ทำการปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นต้นแบบที่จะให้คนรุ่นต่อ ๆ ไปได้ประพฤติปฏิบัติตามกันต่อไป หรืออีกนัยหนึ่ง ประเพณี หมายถึง ระเบียบแบบแผนที่กำหนดพฤติกรรมในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คนในสังคมยึดถือปฏิบัติสืบกันมา ถ้าคนใด

ในสังคมนั้น ๆ ฝ่าฝืนมักถูกตำหนิจากสังคม ลักษณะประเพณีในสังคมระดับประเทศชาติ มีทั้ง ประสมกลมกลืนเป็นอย่างเดียวกัน และมีผิดแผกกันไปบ้างตามความนิยมเฉพาะท้องถิ่น ประเพณี ล้วนได้รับอิทธิพลมาจากสิ่งแวดล้อมภายนอกที่เข้าสู่สังคม รับเอาแบบปฏิบัติที่หลากหลายเข้ามา ผสมผสานในการดำเนินชีวิต ประเพณีจึงเรียกได้ว่าเป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของสังคม โดยเฉพาะ ศาสนา ซึ่งมีอิทธิพลต่อประเพณีไทยมากที่สุด วัดวาอารามต่าง ๆ ในประเทศไทยสะท้อนให้เห็นถึง อิทธิพลของพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทย และชี้ให้เห็นว่าชาวไทยให้ความสำคัญในการบำรุงพุทธศาสนา ด้วยศิลปกรรมที่งดงามเพื่อใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาตั้งแต่โบราณกาล ได้แก่

**๑. จารีตประเพณี** หมายถึง สิ่งซึ่งสังคมใดสังคมหนึ่งยึดถือและปฏิบัติสืบกันมาอย่างต่อเนื่อง และมั่นคง ผู้ใดฝ่าฝืนถือว่าเป็นผิดเป็นชั่ว จะต้องถูกตำหนิหรือได้รับการลงโทษจากคนในสังคมนั้น เช่น ลูกหลานต้องเลี้ยงดูพ่อแม่เมื่อท่านแก่เฒ่า ถ้าใครไม่เลี้ยงดูถือว่าเป็นคนเนรคุณหรือลูกอกตัญญู

**๒. ขนบประเพณี** หมายถึง ระเบียบแบบแผนที่สังคมได้กำหนดไว้แล้วปฏิบัติสืบต่อกันมา ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม ทางตรง ได้แก่ ประเพณีที่มีการกำหนดเป็นระเบียบแบบแผนในการ ปฏิบัติอย่างชัดเจนว่าบุคคลต้องปฏิบัติอย่างไร ทางอ้อม ได้แก่ ประเพณีที่รู้กันโดยทั่ว ๆ ไป โดยไม่ได้วางระเบียบไว้แน่นอน แต่ปฏิบัติไปตามคำบอกเล่า เช่น ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด การตาย การแต่งงาน ซึ่งเป็นประเพณีเกี่ยวกับชีวิตหรือประเพณีเกี่ยวกับเทศกาล ตรุษ สารท การขึ้นบ้านใหม่

**๓. ธรรมเนียมประเพณี** หมายถึง ประเพณีเกี่ยวกับเรื่องธรรมเนียมปฏิบัติที่ทุกคนควรทำ ไม่มีระเบียบแบบแผนเหมือนขนบประเพณี หรือความผิดถูกเหมือนจารีตประเพณี เป็นแนวทาง ที่ทุกคนปฏิบัติกันทั่วไปจนเกิดความเคยชินและไม่รู้สึกเป็นภาระหน้าที่ เพราะเป็นสิ่งที่มีความหมาย และ ใช้กันอย่างแพร่หลาย ธรรมเนียมประเพณีเป็นเรื่องที่ทุกคนควรทำ ผู้ฝ่าฝืนหรือทำผิดก็ไม่ถือว่าเป็น เรื่องสำคัญแต่อาจถูกตำหนิว่าเป็นคนไม่ได้รับการศึกษา ไม่มีมารยาท ไม่รู้จักกาลเทศะ

สรุป พิธีกรรมและประเพณีจัดเป็นจารีตประเพณี คือ แนวทางปฏิบัติสืบทอดกันมา นับว่าเป็นสมบัติที่ทรงคุณค่าอย่างยิ่ง จำเป็นต้องมีผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติให้รู้ถึง ขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างชัดเจน โดยเผยแพร่ความรู้แก่เยาวชนและองค์กรภาครัฐทุกส่วน ให้สามารถนำไปปฏิบัติเองได้ หมายความว่า ทำให้เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน เกิดความชำนาญ และ แนะนำผู้อื่นได้ ที่สำคัญคือการปฏิบัติให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน เพื่อให้เยาวชน ประชาชนในท้องถิ่น มีความรู้ในการทำพิธีอย่างถูกต้องและเกิดประโยชน์ในเชิงวิชาการเป็นการรักษาเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ที่มีความหลากหลายให้คงอยู่อย่างยั่งยืน ส่งผลให้สังคมไทยมีจารีตขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม โครงการดังกล่าวที่กรมการศาสนาจัดขึ้น จึงเป็นการสนับสนุนการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของชาติ ให้ดำรงอยู่สืบไป ที่นอกเหนือภารกิจหลักสำคัญยิ่ง คือ การรับสนองงานพระราชพิธี งานพระราชกุศล และงานรัฐพิธีตามหมายรับสั่ง ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค รวมถึงปฏิบัติงานด้านศาสนพิธี ตามที่กระทรวง ทบวง กรม และหน่วยงานต่าง ๆ ขอความร่วมมือ ซึ่งจะเกี่ยวข้องโดยตรงต่อพันธกิจ กระทรวงวัฒนธรรม คือ การทำนุบำรุงศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของชาติ สนองงานของสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ให้มีการสืบทอดและพัฒนาอย่างยั่งยืน

# บรรยายพิเศษ

ความสำคัญของพิธีกรรมตามประเพณีโบราณ

โดย รองอธิบดีกรมการศาสนา

(นายปกรณ์ ต้นสกุล)

วันพุธที่ ๒๙ เมษายน ๒๕๕๒ เวลา ๑๔.๐๐ น.

ณ โรงแรมริเวอร์ไซด์ เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร

สวัสดีทุกท่าน ก่อนที่จะทำหน้าที่ให้ความรู้แก่นักวิชาการวัฒนธรรมตามภารกิจที่ได้มอบหมาย ขอชี้แจงเพื่อความเข้าใจต่อผู้เข้ารับการอบรมในครั้งนี้ ถึงความเป็นมาของโครงการให้ทราบพอเป็นสังเขป คือ ถ้าหากกล่าวถึงพิธีใด ๆ ก็ตาม เช่น พระราชพิธี รัฐพิธี ศาสนพิธี หรือพิธีในชุมชน พื้นที่ท้องถิ่นตามความเชื่อ พิธีกรรมตามประเพณีโบราณทั้งหลายเหล่านี้ ล้วนเป็นเรื่องของมนุษย์ และเป็นเรื่องของสังคมชุมชน ในแต่ละชุมชนกำหนดสร้างขึ้นเป็นรูปแบบปฏิบัติ แล้วยึดถือปฏิบัติสืบต่อกัน บางพิธีกรรมไม่มีการสืบทอดก็สูญหายไปตามกาลเวลา และบางพิธีกรรมก็จะถูกกลืนกลายบ้าง ผิดเพี้ยนจากแนวการปฏิบัติแต่เดิมบ้าง ปัจจุบันสามารถพบเห็นได้ในทุกสังคมไทยและสังคมโลก ซึ่งสิ่งที่ปรากฏให้เห็น เฉพาะอย่างยิ่งในสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นผิดพลาดคลาดเคลื่อน แปรกแยกหรือแตกต่าง จะเป็นด้วยรูปแบบวิธีการหรือขั้นตอนก็ตาม กรมการศาสนาก็จะถูกวิพากษ์วิจารณ์จากสังคม โดยฐานความคิดที่ว่ากรมการศาสนา คือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและต้องรับผิดชอบควบคุมดูแลด้านพิธีกรรม ตามลัทธิ ความเชื่อ ฯลฯ ทั้ง ๆ ที่ภารกิจที่แท้จริงของพิธีกรรมตามความเชื่อและลัทธิที่นอกเหนือจากพิธีกรรมทางศาสนา มิใช่ภารกิจและเป็นอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายของกรมการศาสนา แต่ผลสืบเนื่องจากการที่ประชาชนทั่วไปรู้และเข้าใจเพียงว่า กรมการศาสนาเป็นหน่วยงานที่มีประวัติความเป็นมา ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวข้องกับงานด้านศาสนา สืบทอดมาอย่างยาวนานจากในอดีตถึงปัจจุบัน

ดังนั้น พิธีกรรมที่ปรากฏให้เห็นในสังคมไทย มีวิธีการปฏิบัติที่แปลกแตกต่างจากพิธีกรรมตามความเชื่อ และประเพณีโบราณ นับวันมีแต่จะเพิ่มจำนวนมากขึ้นและแพร่กระจายไปในทุกภูมิภาคของประเทศ สร้างความสับสนต่อประชาชน โดยปราศจากหน่วยงานหนึ่งใด รับผิดชอบที่สร้างความกระจ่างชัดเจน ชี้แจงทำความเข้าใจสิ่งที่ถูกต้อง เพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางความเชื่อและศรัทธาให้กับประชาชน หากปล่อยทิ้งไว้ สิ่งที่เกิดเพี้ยนทั้งหลายเหล่านั้น ก็จะกลายเป็นค่านิยมใหม่ที่ผิดเพี้ยน ซึ่งการยึดถือพิธีกรรมที่ผิดเพี้ยนนำไปสู่การปฏิบัติในวิถีชีวิตมากกว่าการนำหลักธรรมคำสอนทางศาสนาไปปฏิบัติ ทำให้สภาพสังคมไทยเกิดภาวะวิกฤตขึ้นในวงกว้างออกไป หากไม่ได้รับการแก้ไขเยียวยา ฉะนั้น กรมการศาสนาจำเป็นต้องจัดให้มีโครงการนี้ขึ้นภายใต้เงื่อนไขหลาย ๆ ประการ ดังนี้

**ประการแรก** กรมการศาสนาในปัจจุบันมีหน้าที่ให้ความอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาและศาสนาอื่นอีกห้าศาสนาในประเทศไทย จากเหตุดังกล่าว ประชาชนเข้าใจและสรุปว่า สิ่งที่เกิดขึ้นเหล่านั้น เป็นเพราะการขาดการเอาใจใส่ ควบคุมดูแลจากกรมการศาสนา ในความเป็นจริงที่ถูกต้อง มีหน่วยงานรับผิดชอบโดยตรงประชาชนไม่ทราบ ทำให้ข้อกล่าวหาจึงถูกต้องบางส่วนและเป็นส่วนน้อยที่สุดเท่านั้น ซึ่งกรมการศาสนาไม่อาจหลีกเลี่ยงหรือชี้แจงสร้างความเข้าใจให้คนในสังคมทั้งประเทศได้ นอกจากรับเข้าไว้เป็นการกิจการเสริมความรู้ความเข้าใจด้านพิธีกรรมตามความเชื่อและประเพณีที่ถูกต้อง เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ประชาชนโดยตรง ด้วยเหตุที่กรมการศาสนาเป็นศูนย์รวมทั้งวิทยาการและวิทยากรด้านพิธีกรรมตามความเชื่อและประเพณี มีข้อมูลบุคลากรผู้รู้ อย่างถูกต้องในด้านที่เกี่ยวข้องที่ปฏิบัติงานร่วมกันเป็นจำนวนมาก

**ประการที่สอง** กรมการศาสนาเป็นหน่วยงานที่ไม่มีเจ้าหน้าที่ในสังกัดประจำอยู่ในส่วนภูมิภาค แต่ภารกิจของกรมการศาสนาต้องให้บริการประชาชนชาวไทยที่เป็นศาสนิกชนของ ๕ ศาสนาทั่วประเทศในทุกภาคส่วนของประเทศไทย จำต้องถ่ายทอดภารกิจเหล่านี้สู่นักวิชาการวัฒนธรรมประจำอยู่ในสำนักงานวัฒนธรรมของแต่ละจังหวัด ซึ่งเป็นหน่วยงานในสังกัดกระทรวงวัฒนธรรม ทำหน้าที่เป็นผู้แทนกรมการศาสนา กรมการศาสนาจำต้องอบรมเพื่อการถ่ายทอดองค์ความรู้ต่าง ๆ ด้านพิธีให้กับนักวิชาการวัฒนธรรมทุกท่านให้มีความรู้ความสามารถที่ปฏิบัติได้เท่าเทียมกันกับเจ้าหน้าที่ของกรมการศาสนา

**ประการที่สาม** ได้รับการเรียกร้องจากหน่วยงานราชการอื่นหลายหน่วยงาน ให้กรมการศาสนาแสวงหาแนวทางแก้ไขและป้องกันปัญหาประชาชนจากการถูกหลอกลวง มอมเมา โดยการนำพิธีกรรมอ้างศาสนาเป็นเครื่องมือในการสร้างความเชื่อและศรัทธา มอมเมา และหลอกลวง เพื่อหาประโยชน์อันมิชอบจากประชาชนทั่วประเทศ ในปัจจุบันนับวันจะมีเพิ่มมากขึ้น เพราะประชาชนส่วนมากไม่สามารถเข้าถึงความรู้ที่ถูกต้องได้ อาทิ สำนักผู้ตรวจราชการสำนักนายกรัฐมนตรี ผู้ตรวจราชการกระทรวงวัฒนธรรม สภาวัฒนธรรมจังหวัด พระภิกษุสงฆ์ในพื้นที่ทุกจังหวัด ฯลฯ

จากสาเหตุดังกล่าว กรมการศาสนาจำเป็นต้องจัดให้มีโครงการอบรมให้ความรู้แก่นักวิชาการวัฒนธรรม จะได้ทำหน้าที่ถ่ายทอดหรือให้คำแนะนำสิ่งถูกต้อง สร้างเสริมภูมิคุ้มกันให้แก่ประชาชนในทุกพื้นที่ เพื่อป้องกันประชาชนให้พ้นจากการถูกหลอกลวงด้วยประการทั้งปวง

## ความเป็นมาพิธีกรรมและความเชื่อ

พิธีกรรมและความเชื่อ มีความเป็นมาและเริ่มต้นอย่างไร พิธีกรรมและความเชื่อต่าง ๆ ถ้าสังเกตให้ดี จะมีปรากฏให้พบเห็นในชีวิตประจำวันมากมาย ตั้งแต่เช้าตรู่เริ่มต้นวันใหม่ของการดำเนินชีวิตของคนในสังคมแต่ละวัน ซึ่งพิธีกรรมและความเชื่อที่ได้ปฏิบัติกันอยู่นั้นเราท่านอาจทราบหรือไม่สามารถจะทราบได้ว่ามีความเป็นมาอย่างไร ทำไมจึงต้องมีและจุดเริ่มต้นแหล่งที่มา

หรือแหล่งกำเนิดใจ แต่นักมานุษยวิทยาและนักสังคมศาสตร์ ท่านได้ให้ความสนใจ ศึกษา ค้นคว้า เพื่อหาเหตุผลสนับสนุนแนวคิดไว้หลายท่าน ขอนำมากล่าวอ้างเพียงท่านเดียว คือ อีแวน พริทชาร์ท กล่าวถึง ความเชื่อที่สามารถโยงใยไปถึงพิธีกรรมที่เกิดขึ้นไว้อย่างน่าสนใจว่า “มนุษย์สัมพันธ์กับธรรมชาติและปรากฏการณ์หลายอย่างเกิดขึ้น มีผลกระทบต่อชีวิตที่มนุษย์ไม่สามารถหาคำตอบหรืออธิบายได้ เป็นเหตุให้มนุษย์เกรงกลัวและเคารพธรรมชาติ เมื่อต้องการความปลอดภัยในชีวิต จึงเกิดการอ้อนวอน ร้องขอ และการเซ่นสังเวยด้วยวิธีการต่าง ๆ ตามแต่มนุษย์ในชุมชนนั้น ๆ จะคิดค้น เมื่อประสบผลก็กลายเป็นความเชื่อ เป็นพิธีกรรมที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา”

ถ้าหากนำแนวคิดดังกล่าวมาพิจารณา ก็น่าจะมีความเป็นไปได้ดังตัวอย่างของปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้น เช่น ไฟแลบ ฟาร้อง ฟาผ่า มีผลทำให้บ้านเรือน ต้นไม้หักโค่น ไม่สามารถหาคำตอบได้ นี่ก็เป็นอย่างหนึ่ง และอีกตัวอย่างหนึ่งคนในชุมชนเกิดล้มตายจำนวนมาก เขาไม่สามารถค้นหาคำตอบได้ ก็ต้องกล่าวโทษธรรมชาติ เกิดความเกรงกลัวธรรมชาติ กลัวในสิ่งที่มองไม่เห็นและไม่สามารถค้นพบคำตอบ และก็มีอีกตัวอย่างอีกหลากหลาย เช่น ขณะที่ฝนตกมนุษย์เข้าไปอาศัยหลบฝนอยู่ใต้ต้นไม้ แต่ด้วยความบังเอิญต้นไม้ต้นสูงอยู่กลางที่โล่ง ในทางวิทยาศาสตร์ส่วนที่สูงของต้นไม้และความเปียกชื้นของพื้นดินก็เป็นสื่อไฟฟ้าอย่างดี เกิดฟ้าผ่าลงมาผู้ที่หลบอยู่ใต้ต้นไม้ถึงเสียชีวิต ผู้ไม่รู้ก็พยายามหาคำตอบโดยสร้างจินตนาการให้เกิดเป็นความเชื่อว่าเป็นเพราะต้นไม้ที่มีเทพเจ้าพิทักษ์รักษาบันดาลให้เกิดมีพลังอำนาจทำลายชีวิตมนุษย์ การที่มนุษย์ค้นหาคำตอบไม่ได้จึงต้องสร้างสิ่งหนึ่งขึ้นมาเพื่อต้องการให้ส่งผลทางด้านจิตใจ คือ ความเชื่อ โดยมีความเชื่อว่สิ่งเหล่านั้นบันดาลให้เป็นอย่างนั้น เป็นอย่างนี้ เมื่อเกิดการเกรงกลัวธรรมชาติ มนุษย์ก็ต้องมีการอ้อนวอนร้องขอธรรมชาติ โดยการเซ่นสังเวยธรรมชาติเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ร้องขอแล้วแต่จะสร้างจินตนาการขึ้นมา และกรรมวิธีเช่นสังเวยประกอบกรร็องขออ้อนวอนต่อธรรมชาติตามแต่ชุมชนหรือคนในสังคมนั้นจะค้นคิดกรรมวิธีขึ้นมา เพื่อใช้เป็นสิ่งปลอบประโลมยึดเหนี่ยวทางจิตใจ นั่นก็คือพิธีกรรม และในความหมายของ**พิธีกรรม**นั้น มีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้อย่างหลากหลาย แต่ ณ ที่นี้ขอให้คำนิยาม**ความเชื่อ**และ**พิธีกรรม** ดังนี้

## ความเชื่อ

**ความเชื่อ** คือ ความรู้สึกที่คล้อยตาม หรือเห็นด้วย หรือเห็นเป็นจริงเช่นนั้นด้วยความเชื่อของมนุษย์ส่วนมากเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เมื่อสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นมีผลต่อวิถีชีวิตมนุษย์ทั้งให้คุณประโยชน์และให้โทษ แล้วมนุษย์ไม่สามารถค้นหาสาเหตุมาอธิบายได้หรือไม่สามารถค้นพบคำตอบในสิ่งที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติ ทำให้เกิดความหวาดกลัวธรรมชาติพยายามสร้างจินตนาการเพื่อจะได้นำมาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ด้วยพฤติกรรมต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับความเชื่อนั้น ๆ โดยความเชื่อเหล่านั้นได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษถึงรุ่นลูกหลาน

ความเชื่อเหล่านั้น ถ้าหากมีนำไปปฏิบัติสืบทอดกันอย่างต่อเนื่องและยาวนาน ก็จะกลายเป็นพิธีกรรมตามความเชื่อ และจะถูกนำมากล่าวอ้าง ในที่สุดจะค่อย ๆ ปรับเปลี่ยนไปเป็นพิธีกรรมประเพณี และธรรมเนียมปฏิบัติที่หลากหลายจนถึงปัจจุบันนี้

ดังนั้น ความหมายของ**ความเชื่อ** น่าจะมีความหมายถึง **“สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มนุษย์ได้ให้การยอมรับนับถือ ทั้งที่มีให้เห็นปรากฏเป็นตัวเป็นตนมีอยู่จริงหรือไม่ปรากฏเป็นตัวตน และการยอมรับนับถือนี้ อาจจะมีหลักฐานที่สามารถพิสูจน์ได้หรืออาจจะมีหลักฐานที่จะพิสูจน์ให้เห็นเป็นจริงเกี่ยวกับสิ่งนั้นเลยก็ได้”**

ซึ่งบริบทของสังคมไทยในทุกภาคส่วนมีความเชื่อที่หลากหลาย อันเป็นที่มาของความเชื่อและพิธีกรรมตามประเพณี มีธรรมเนียมและรูปแบบการปฏิบัติที่แปลกและแตกต่างกัน สามารถแบ่งออกได้เป็นประเภท ดังนี้

**ประเภทแรก** คือ ความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลจากปรัชญาทางพระพุทธศาสนา เป็นความเชื่อในเรื่องของกฎแห่งกรรม ว่ามนุษย์เราเกิดมาในภพภูมิที่ดีบ้างไม่ดีบ้าง เป็นไปตามกฎแห่งกรรมที่ทำให้จิตที่ได้รับการอบรมแล้วถ้าหากหมดสิ้นกิเลสก็ย่อมนำไปเกิดในภพภูมิที่ประณีต มีความสุข ความเจริญ ประเสริฐและสูงขึ้น แต่ถ้าหากจิตไม่ได้รับการอบรม ปล่อยทิ้งไว้ตามสภาพเดิมที่เป็น ปล่อยให้สกปรกเศร้าหมองเพราะตกเป็นทาสของกิเลส

**ประเภทที่สอง** คือ ความเชื่อที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ และมีผลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษที่ยึดถือนำมาเกี่ยวโยงเข้ากับวิถีการดำเนินชีวิต เมื่อมนุษย์มีความเชื่อเกิดขึ้นก็ต้องกำหนดเป็นรูปแบบของพิธีกรรมเกิดขึ้นตามมา

การที่ความเชื่อของคนแต่ละชุมชนมีแนวทางยึดถือและปฏิบัติที่แปลก แตกต่าง อาจจะคล้ายกันหรือเหมือนกัน จากการกำหนดสร้างรูปแบบปฏิบัติขึ้นเป็นพิธีกรรมตามความเชื่อในวิถีชีวิตของตนเองภายในชุมชนสืบทอดกันมา โดยระยะแรกเริ่มอาจเกิดขึ้นเพียงในกลุ่มความเชื่อกลุ่มเล็ก ๆ ค่อย ๆ กระจายไปสู่คนกลุ่มอื่นในชุมชนอื่น ๆ หรือต่างชุมชน ที่อาจจะมีความเชื่อที่เห็นคล้ายตามรับเอาความเชื่อ และแนวการปฏิบัติทางพิธีกรรมนำไปใช้ในชุมชนของตน จึงเกิดการแพร่กระจายสู่ชุมชนขยายวงกว้างจากชุมชนสู่ชุมชน จากสังคมในระดับท้องถิ่นไปสู่สังคมในระดับชาติ และความเชื่อที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทย สามารถแบ่งออกเป็นกลุ่มของความเชื่อ ดังนี้

**๑. ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา** เนื่องจากคนไทยนับถือพระพุทธศาสนามาตั้งแต่บรรพบุรุษ ความเชื่อจึงมุ่งเน้นพระรัตนตรัยและหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา คือ

**(๑) ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม :** ใครทำกรรมใดไว้ ผลกรรมนั้นจะตามสนอง ซึ่งมีความเชื่อว่า ทำดีย่อมได้ดี ทำชั่วย่อมได้ชั่วไม่มีใครหลีกเลี่ยงได้ ดังตัวอย่างคำกลอนจากหนังสือคู่มือสอนวิชาภาษาไทย ประถมปีที่ ๒ เล่ม ๒ ของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษา พ.ศ. ๒๕๒๑

“อันคุณความดีที่มีในตน                      นั้นช่วยนำผลเสริมตนให้ได้ดี  
คนที่ทำชั่วเมามัววราศี                      นั้นไม่มีวันที่ผลดีจะตอบแทน  
จำใส่ใจจำใส่ใจให้แน่นแฟ้น                      ผลกรรมทดแทนทุกทางตลอดไป  
ประจวบใจประจวบใจของเราไซ้                      อยู่แห่งใดล้วนไปทุกถิ่นทาง”

**(๒) ความเชื่อเรื่องตายแล้วเกิดใหม่ :** สัตว์โลกทั้งหลายย่อมเวียนว่ายตายเกิด

วิภูสงสาร ตามผลแห่งกรรมของตน เป็นความเชื่อตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ดังตัวอย่างที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๖ ข้อ ๒๑๙ สังยุตตนิกาย “...ดูกรภิกษุทั้งหลาย การเวียนว่ายตายเกิดเปรียบเสมือนท่อนไม้ที่โยนขึ้นไปในอากาศ บางครั้งก็ตกลงทางโคน บางครั้งก็ตกลงทางกลาง บางครั้งก็ตกลงทางปลาย สัตว์ทั้งหลายผู้มีวิชาเป็นเครื่องกัน มีตัณหาเป็นเครื่องผูกมัด วิ่งไปท่องเที่ยวไปอยู่ บางครั้งก็ไปสู่โลกอื่นจากโลกนี้ บางครั้งก็มาสู่โลกนี้จากโลกอื่น ดูกรภิกษุทั้งหลาย สงสาร (การเวียนว่ายตายเกิด) นี้ มีที่สุดอันตายไปไม่พบ ไม่ปรากฏเงื่อนไขในเบื้องตัน เบื้องปลายของสัตว์ผู้มีวิชาเป็นเครื่องกัน ตัณหาเป็นเครื่องผูกมัด วิ่งไปท่องเที่ยวไปอยู่ ควรเพื่อจะเบื่อหน่าย คลายกำหนดในสังขารทั้งปวงควรที่จะพ้นไปเสีย”

**(๓) ความเชื่อเรื่องกฎแห่งธรรมชาติ :** ก็ยังคงเป็นคำสอนตามหลักทางพระพุทธศาสนา

ที่เรียกว่าหัวใจของพระพุทธศาสนาหรือคาถาของพระอัสสชิ ตอบคำถาม พระสารีบุตรได้ถามถึงใจความของพระพุทธศาสนาว่า มีอยู่อย่างไรโดยย่อที่สุด “สิ่งเหล่าใดเกิดมาเพราะมีเหตุทำให้เกิด พระตถาคตเจ้าแสดงเหตุของสิ่งเหล่านั้น พร้อมทั้งแสดงความดับสิ้นเชิงของสิ่งเหล่านั้น เพราะหมดเหตุ : พระมหาสมณเจ้าตรัสอย่างนี้” (จากหนังสือคู่มือมนุษย์ หน้า ๒๑, พุทธทาสภิกขุ, กรมการศาสนา พ.ศ. ๒๕๕๒) เป็นปรากฏการณ์ทั้งหลายในโลกนี้ ล้วนเป็นผลิตผลของสิ่งที่เป็นเหตุ เป็นความเลื่อนไหลไปไม่มีหยุดเพราะอำนาจธรรมชาติที่มีลักษณะไม่หยุดปรุง สิ่งต่าง ๆ จึงปรุงแต่งกันไม่หยุด ไม่มีใครจะไปหยุดธรรมชาติได้

**(๔) ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ :** เป็นความเชื่อตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา

ดังปรากฏในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๒ ข้อ ๑๙๑ ปัญจกนิบาตร อังคุตตรนิกาย “...ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยกรรม ๕ อย่าง ย่อมขึ้นสวรรค์เหมือนลูกนำตัวไปวางไว้ กรรม ๕ อย่าง คือ ๑) ผู้เว้นจากการฆ่าสัตว์ ๒) ผู้เว้นจากการลักทรัพย์ ๓) ผู้เว้นจากการประพฤตินิโคต ๔) ผู้เว้นจากการพูดปด ๕) ผู้เว้นจากการตั้งอยู่ในความประมาทด้วยการดื่มน้ำเมา คือ สุราเมรัย ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยกรรม ๕ อย่างเหล่านั้นแล ย่อมขึ้นสวรรค์เหมือนลูกนำตัวไปวางไว้ (จากพระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน สุชีพ ปุญญานุภาพ, หน้าที่ ๑๐๐ มหามกุฏราชวิทยาลัย ๒๕๒๔)

**๒. ความเชื่อเกี่ยวกับวิทยาคม** เป็นความเชื่อเรื่องสิ่งลึกลับที่เหนือธรรมชาติ ไม่สามารถพิสูจน์ทราบได้ด้วยเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ แยกออกได้เป็น ๒ เรื่อง คือ

**(๑) ความเชื่อเรื่องเวทมนตร์คาถา :** เป็นจำพวกตัวอักษรหรืออักขระที่ผูกเป็นข้อความถือว่ามีอำนาจลึกลับแฝงเร้นอยู่ เมื่อนำไปใช้ตามที่กำหนด เช่น นำไปบริกรรม เสกเป่า หรือสวด เชื่อว่าจะเกิดความศักดิ์สิทธิ์หรือเกิดความขลัง ปัดเป่าป้องกันสิ่งชั่วร้าย หรือดลบันดาลให้เป็นไปตามความต้องการของผู้ใช้ เช่น คาถามหานิยมของหลวงปู่ หลวงตา หลวงพ่อ ฯลฯ ที่คนในสังคมยอมรับ ปัจจุบันความเชื่อประเภทนี้ได้ลดน้อยลง ด้วยเหตุความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเข้ามาแทนที่ สำหรับในความเชื่อเรื่องเวทมนตร์คาถา วิทยาคม และสิ่งที่มีอำนาจลึกลับของมนุษย์นั้น มาลินีนไถ่สก็ อธิบายว่า “เป็นการตอบสนองความต้องการของมนุษย์เมื่อรู้สึกตัวว่าไม่มั่นคงและปลอดภัย จากสิ่งที่เกิดหรือเหตุการณ์ที่มนุษย์มีความรู้และความเข้าใจในสิ่งนั้นหรือเหตุการณ์นั้นน้อย จึงต้องแสวงหาสิ่งยึดเหนี่ยว เช่น เวทมนตร์คาถา เพื่อเป็นกำลังใจที่จะแก้ปัญหาและเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ

**(๒) ความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลัง :** เป็นความเชื่อในสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ไม่ใช่สิ่งที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้น เชื่อว่า สามารถป้องกันอันตราย ยิง แทง ฟันไม่เข้า ตัวอย่าง เช่น เหล็กไหล เขี้ยวหมูตัน เขี้ยวเสือ ฯลฯ

**๓. ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์** ความเชื่อประเภทนี้น่าจะเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับคนไทย สังคมไทยมาแต่อดีตในทุกชุมชน กระทั่งไม่สามารถแยกจากกันได้ บ้างก็ถือเป็นสิ่งประจำบ้าน ประจำหมู่บ้าน ประจำเมืองเกือบจะทุกหมู่บ้าน ถือว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองก็คงจะไม่ผิดส่วนมากจะพบเห็นได้จากพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง รูปเหมือนพระสงฆ์ที่เคารพนับถือเป็นเกจิอาจารย์ของชาวบ้าน หรืออาจจะกล่าวรวมไปถึงศาลปู่ตา ศาลหลักเมือง ศาลเจ้าพ่อ ศาลเจ้าแม่ ฯลฯ เหล่านี้เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านมีความเชื่อร่วมกันสร้างขึ้นเพื่อสักการบูชา เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ โดยเชื่อว่าสามารถดลบันดาลให้ในสิ่งที่ชาวบ้านต้องการได้ และในการที่จะได้ในสิ่งที่ต้องการก็ต้องมีรูปแบบของพิธีกรรม ในการอ้อนวอน ร้องขอ และการจัดสิ่งตอบแทนด้วยสิ่งของต่าง ๆ ความเชื่อในประเภทยังคงมีปรากฏให้เห็นในสังคมไทยยุคปัจจุบัน เป็นบ่อเกิดของการหลอกลวงประชาชนโดยทุจริตชน หากประชาชนขาดภูมิคุ้มกันทางความเชื่อที่ดีเพียงพอ

**๔. ความเชื่อเรื่องผีसाงเทวดา** ผีसाงเทวดา คนในสังคมไทย หมายถึง สิ่งลึกลับที่มองไม่เห็นตัวตน ถือว่ามีอิทธิฤทธิ์และอำนาจเหนือมนุษย์ สามารถให้คุณและให้โทษก็ได้ โดยที่ชุมชนต่าง ๆ ได้มีการแบ่งแยกออกตามความเชื่อว่ามีผี คือ ผีที่ให้คุณกับมนุษย์ ได้แก่ จำพวกเทวดา ผีเรือน ผีปู่ตายาย ฯลฯ และผีไม่ดีหรือผีร้าย คือ ผีที่ให้โทษกับมนุษย์ ที่ชาวบ้านเรียกว่า ผีปอบ ผีโหมด ผีกองกอย ฯลฯ



สิ่งเหล่านี้ทางวิทยาศาสตร์ยังไม่สามารถหาบทสรุปได้แน่ชัดว่ามีจริงหรือไม่ บางครั้งในสิ่งที่เกิดขึ้นก็มีเหตุอันน่าเชื่อถือ

**๕. ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ :** หมายถึง วิชาว่าด้วยการพยากรณ์โดยอาศัยดาราศาสตร์เป็นหลัก ความเชื่อเช่นนี้ปรากฏแพร่หลายไปในทุกชนชั้นของสังคมไทย จนกระทั่งถือเป็นศาสตร์สาขาหนึ่งที่มีการเรียนการสอน สืบทอดอย่างเป็นทางการ และมีการยึดถือเป็นอาชีพ

## พิธีกรรม

**พิธีกรรม** หมายถึง พฤติกรรมที่มนุษย์ถือปฏิบัติตามความเชื่อ ความศรัทธาต่อศาสนาของตนในแต่ละศาสนาที่มีการปฏิบัติสืบทอดต่อกันมากลายเป็นพิธีกรรมทางศาสนา ที่ถือว่่าเป็นกิจกรรมบูชาหรือการปฏิบัติพิธี ซึ่งพิธีกรรมเหล่านั้นส่วนมากจะสัมพันธ์กับวิถีการดำรงชีวิตประจำวัน

มีบางพิธีกรรมไม่อาจนับได้ว่าเป็นพิธีกรรมทางศาสนา เป็นความเชื่อของคนในท้องถิ่นที่มักจะอ้างเรื่องความเชื่อที่ยึดถือและปฏิบัติสืบทอดกันมา น่าจะมีมาแต่โบราณ สมัยก่อนพุทธกาลตั้งแต่ยุคของศาสนาพราหมณ์ โดยที่ศาสนาพราหมณ์นั้นจะยึดถือและปฏิบัติตามคัมภีร์พระเวทย์ ซึ่งพระเวทย์หรือมนตราใช้สำหรับการสวดภาวนาในการทำพิธีกรรมต่าง ๆ พระเวทย์แบ่งออกเป็น ๓ ประการ เรียกว่า **“ไตรเภท”** เป็นที่มาของ **“คัมภีร์ไตรเภท”** ซึ่งถือว่่าได้รับมาจากโอรุษฐ์ของพระเจ้าเป็นเจ้า เป็นคัมภีร์ที่ว่าด้วยเรื่องราวเกี่ยวกับการเรียกร่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์และวิญญาณทั้งหลายในการบูชาพระเจ้า การบูชาด้วยเครื่องสักการะประเภทนี้เรียกว่า **“การบวงสรวงเทวดา”** เพื่อต้องการเน้นให้เกิดอิทธิปาฏิหาริย์ การดลบันดาลให้บังเกิดสิ่งที่จิตใจของการตั้งจิตอธิษฐานขอให้สัมฤทธิ์ผลตามปรารถนา ต่อมาได้กลายเป็นพิธีกรรมยึดถือสืบทอดต่อ ๆ กันมาจนถึงปัจจุบันนี้

**พิธีกรรมต่าง ๆ สามารถแยกประเภทออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ ๒ ประเภท คือ**

**๑. พิธีที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวัน** ได้แก่ พิธีแต่งงาน พิธีขอขมา พิธีบายศรี พิธีศพ พิธีเลี้ยงผี ฯลฯ

**๒. พิธีเกี่ยวกับศาสนา** ได้แก่ การทำบุญบ้าน พิธีสิบสองเดือน ฯลฯ

นอกจากพิธีกรรมที่จัดเป็นประเภทใหญ่ ๆ เหล่านี้แล้ว ยังสามารถแบ่งเป็นประเภทย่อย ๆ อีก ๑๐ ประเภท คือ

**๑. พิธีกรรมที่ปฏิบัติเป็นประจำ** อาทิ สวดมนต์ บำเพ็ญภาวนา สรรเสริญ กราบไหว้ ครูอาจารย์ หรือเทพยดา หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำสำนักหรือโบสถ์ ฯลฯ

**๒. พิธีกรรมที่ปฏิบัติเป็นครั้งคราว** เป็นการกระทำในกรณีสถานการณ์ยังไม่อำนวยหรือพิธีกรรมที่กระทำเป็นประจำจนเกินไป เช่น พิธีการวางศิลาฤกษ์ พิธีการบวงสรวงพระภูมิเจ้าที่ พิธีการอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาสถิตชั่วคราวแล้วเชิญกลับ ฯลฯ

๓. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการชำระล้างบาป เป็นพิธีกรรมที่มีเกิดขึ้นในประเทศจีน และอินเดีย วันกระทำพิธีจะเป็นวันก่อนวันเพ็ญและเดือนแรมในแต่ละเดือน และในช่วงก่อนกระทำพิธีกรรมที่สำคัญ

๔. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเลี้ยง ราชบัณฑิต พราหมณ์ หรือนักปราชญ์ ในวาระสำคัญของผู้ประสงค์เป็นเจ้าภาพ

๕. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว

๖. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเบิกปฐมฤกษ์ ด้วยการกระทำในฤกษ์งามยามดีสำหรับสถานที่การทำงาน หรือของนั้นอันเป็นการแสดงถึงการเริ่มต้น

๗. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับประเพณี เป็นพิธีที่หน่วยงานราชการ หรือประชาชนส่วนใหญ่เป็นผู้กำหนดวัน โดยประชุมกัน เช่น วันพีชมงคล ประเพณีทำขวัญข้าว ฯลฯ

๘. พิธีกรรมเฉพาะบุคคล จะเป็นการกระทำในโอกาสอันพึงเกิดความปิติ เช่น การตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่ โคนจุก แต่งงาน ฯลฯ โดยมากมักถือเอาวันฤกษ์ดี ซึ่งถูกโฉลกกับผู้เป็นเจ้าของงานพิธีนั้น ๆ เพื่อเสริมขวัญและกำลังใจ

๙. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการอ้อนวอนพระเจ้า เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลและสมหวัง เช่น พิธีการบนบานศาลกล่าว พิธีกรรมบูชาเพื่อขอบุตร ฯลฯ

๑๐. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการพลีสุกรรม หรือการบูชาครู หรืองานพิธีประจำปี จะกระทำกันเพียงปีละหนึ่งครั้ง เช่น พิธีตรียัมปวาย พิธีพลีสุกรรมของพรหมสถาน ฯลฯ โดยพิธีตรียัมปวายเป็นวันที่มหาเทพเสด็จจุโลกมนุษย์และวันพลีสุกรรมเป็นวันขึ้นปีใหม่ของไทยโบราณ

ถ้าหากได้พิจารณาวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทย ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันอย่างละเอียดแล้ว จะมีปรากฏให้เห็นอย่างประจักษ์ชัดว่า สังคมไทยแต่ละยุคสมัยนั้น ความเชื่อ พิธีกรรม และประเพณีจะมีส่วนสัมพันธ์กันตลอดมา ดังปรากฏเป็นบทกลอน บทกวี และบทประพันธ์ที่บอกเล่าเรื่อง ถ่ายทอดสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมยุคนั้น ๆ ซึ่งเป็นบ่งชี้สนับสนุนในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่คนในสังคมได้ยึดถือและปฏิบัติตามความเชื่อ พิธีกรรม และประเพณีของสังคมไทยในอดีต ซึ่งจะขอนำมาเล่าสู่กันฟัง โดยนำมาจาก **“นิราศเดือน”** บางตอนที่กล่าวถึงงานประเพณีไว้ ดังนี้

“...รำคะนึ่งถึงนุชสุดวิตก  
เขาแต่งงานปลูกหอชอกันเขย  
เขาแรกนาแล้วมานักขัตฤกษ์  
ที่กำดัดจัดแจงกันแต่งงาน

ถึงเดือนหกเข้าแล้วหนาเจ้าเอ๊ย  
เราจะเฉยอยู่ก็เห็นไม่เป็นการณ์  
เอิกเกริกโชนจุกทุกสถาน  
มงคลการตามเล่าที่ประเพณี...”

“...เมื่อถึงวันมีเทศน์มหาชาติ ได้เห็นนาฏนุชนางค์ยอดสงสาร  
สัปบุรุษคับคั่งฟังกุมาร ชัชวาลแจ่มแจ้งด้วยแสงเทียน  
ที่ฟังธรรมเทศน์จบไม่พบน้อง เทียวเมียงมองเสี้ยวลัดฉวัดเฉวียน  
ไม่พบพัศตร์เยวมาลัยในการเปรียญ กวีนเวียนมาบ้านรำคาญใจ...”

ที่นำมากล่าวอ้างนี้ ก็เพื่อต้องการชี้ให้เห็นว่า พิธีกรรมและความเชื่อนั้น มีมาช้านาน โดยมีการยึดถือและปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาจากยุคสู่ยุค ในบางพิธีกรรมได้แปลงและเปลี่ยนแปลงเป็น ประเพณีไปแล้ว จะมีส่วนที่แปลกแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับลักษณะของท้องถิ่น เช่น ภาคกลาง ภาคใต้ ภาคตะวันออก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ ซึ่งในลักษณะของบางพิธีกรรม บางความเชื่อ และบางประเพณี อาจมีความเหมือนและคล้ายกัน ขึ้นตอนปฏิบัติบางขั้นตอนเหมือนกัน บางขั้นตอนก็ไม่เหมือนกัน แต่ที่ต่างกันอย่างเห็นได้ชัดเจนก็คือ ภาษาที่ใช้เรียก พิธีกรรม ความเชื่อ ประเพณีของแต่ละท้องถิ่นเท่านั้น ดังเช่น ภาษาที่เรียกเกี่ยวกับการเทศน์มหาชาติ ภาคกลาง เรียกเทศน์มหาชาติ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ งานทำบุญพระเวส โดยเฉพาะภาษาถิ่น จังหวัดร้อยเอ็ดเรียกชื่อว่า ทำบุญพะเวส ทั้งสองงานเป็นเดียวกัน คือ งานทำบุญพระเวสสังคร หรือการเทศน์มหาชาตินั่นเอง ต่างกันเฉพาะภาษาเรียกตามลักษณะของท้องถิ่น

สำหรับความเชื่อที่ยึดถือและปฏิบัติสืบทอดกันมาถึงปัจจุบันนี้ ส่วนมากจะเป็นเรื่องของ ความเชื่อที่เกี่ยวกับเรื่องความเชื่อเฉพาะบุคคลดั้งเดิม ซึ่งจะขอยกมาเป็นตัวอย่างที่ชัดเจน ยกบาง ตอนที่เกี่ยวข้องมาจาก **สวัสดิรักษา** คำกลอนสุนทรภู่ กล่าวถึงความเชื่อเรื่อง **“การนุ่งผ้าสีตามวัน”** นำมาประกอบเพื่อความชัดเจน ดังนี้

วันอาทิตย์ สิทธิโชคโฉลกดี  
เอาเครื่องสีแดงทรงเป็นมงคล  
เครื่องวันจันทร์ นั้นควรสีนวลขาว  
จะยืนยาวชันษาสถาผล  
อังคาร ม่วงช่วงงามสีครามปน  
เป็นมงคลขัตติยาเข้าราวี  
เครื่องวันพุธ สุดดีด้วยสีแสด  
กับเหลืองแปดปนประดับสลับสี  
วันพฤหัสบดี จัดเครื่องเขียวเหลืองดี  
วันศุกร์ สีเมฆหมอกออกสงคราม  
วันเสาร์ ทองคำจำล้าเลิศ

แสนประเสริฐเสียนศึกจะนึกขาม  
ทั้งพาศีซึ่งขับระดับงาม  
ให้ต้องตามลีลันจึงกันภัยฯ

ความเชื่อโบราณในเรื่องการปลูกสร้างบ้านเรือน เป็นเรื่องเฉพาะบุคคลที่ยึดถือสืบต่อกันมา  
“การปลูกเรือนในวันต่าง ๆ” ดังนี้

ปลูกเรือน วันอาทิตย์	ทุกซ์ตามติดทุกวันไป
อุบาทว์และจัญไร	เกิดแก่ตนพันทวี
ปลูกเรือนใน วันจันทร์	ลาภอนันต์บังเกิดมี
ผ้าผ่อนเงินทองทวี	แสนเปรมปรีย์ในเคหา
ปลูกเรือน วันอังคาร	ไม่ทันนานเกิดพยาธิ
อัคนีไหม้เคหา	ฉิบหายมาสู่ตัวตน
ปลูกเรือนใน วันพุธ	บริสุทธิ์จำเริญผล
ลาภยศก็มาดล	ล้วนแล้วสิ่งอันดีดี
ปลูกเรือน วันพฤหัสบดี	สุขจำรัสสราญศรี
ลาภนานามี	เป็นสุขชื่อนั้นหนักหนา
ปลูกเรือนใน วันศุกร์	ดีและทุกซ์กึ่งอัตรา
เดี่ยวยสุขเดี่ยวยทุกซ์มา	ทั้งลาภไม่ค้อยมี
ปลูกเรือนใน วันเสาร์	อย่าดูเบาจงหน่ายหนี
ถ้าทำตำรา มี	ฉิบหายหนักมาสู่ตน

นอกจากนี้ยังมีความเชื่อในเรื่องโหราศาสตร์ นักโหราศาสตร์เชื่อว่าเป็นวิชาพยากรณ์เกี่ยวกับอำนาจของดวงดาวที่โคจรรอบจักรราศี สิ่งทีพยากรณ์ต่าง ๆ จะนำเรื่องจักรราศีมาโยงใยเข้ากับเรื่องความเชื่อ เรื่องกฎแห่งกรรม ว่าเป็นกรรมเก่าแต่ชาติปางก่อนบ้าง ดังที่ปรากฏในวรรณคดีไทย แสดงให้เห็นว่าความเชื่อทางด้านโหราศาสตร์ในอดีตนั้น มีความเชื่ออย่างนั้นจริง ๆ จะขอนำมาเพียงบางตอนที่เกี่ยวกับโหราศาสตร์เป็นโคลงสี่สุภาพ ดังนี้

อเนิงจันทร์ลิบเอ็ดแท้	แก่ลัคน์
พฤหัสบดีทรงศักดิ์	แซมช้อย
ศุกร์สามดั่งนี้จัก	เจริญยิ่ง ยศแฮ
หากว่าชาติต่ำต้อย	ยกให้เสมอพงศ์

จะสังเกตเห็นได้ชัดเจนว่าผู้แต่งนำเอาเรื่องความเชื่อมาแต่งเป็นโคลงสี่สุภาพ บ่งบอกเล่าเรื่องการทำนายทายทักหรือการพยากรณ์ตามวิชาโหราศาสตร์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับจักรราศีนำไปโยงยึดเข้ากับความเชื่อเรื่องภูแห่งกรรม จะขอให้สังเกตในโคลงสี่สุภาพที่จะนำมาเป็นตัวอย่างต่อไปนี้

เสาร้เพ่งเล็งลัคน์แล้ว	อสุรา
ภุมเมษอัษฎา	ว่าไว้
จันทร์สิบเอ็ดแค้น	หุเล่
อากัพอัปกาศย์ให้	โทษแท้ประเหินหิน

ฉะนั้น เรื่องความเชื่อทางโหราศาสตร์จึงเป็นเรื่องที่มีมานานแล้ว นอกจากนี้ยังมีความเชื่อทางระบบมายาศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับไสยศาสตร์ มาจากคำว่าไสยและศาสตร์ พจนานุกรมอธิบายคำว่า **ไสย** หมายถึง ลัทธิอันเนื่องด้วยเวทมนตร์ คาถาซึ่งได้มาจากศาสนาพราหมณ์ ดังที่ได้กล่าวไว้ในตอนต้น **ไสยเวท** ไสยศาสตร์ ที่กล่าวถึงนี้ เป็นความรู้ในเบื้องต้นของศาสนาพราหมณ์ และคำว่า **ไสยศาสตร์** เป็นตำราทางไสยศาสตร์ที่กล่าวถึงเรื่องลึกลับเกี่ยวกับอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เวทมนตร์คาถา อำนาจจิต จึงได้กล่าวไว้ว่าไสยเวท ไสยศาสตร์ เป็นตำราลัทธิในศาสนาพราหมณ์ โดยเล่มหนึ่งจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับเรื่องเวทมนตร์ คาถา เรื่องอำนาจจิต เรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์สำหรับไตรเพทนั้นไม่ขอนำมากล่าว เพราะหากนำมากล่าวตอนนี้จะกลายเป็นเรื่องการศึกษาเกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์ และต้องใช้เวลาทำความเข้าใจค่อนข้างมาก จึงขอนำมากล่าวเฉพาะเรื่องไสยศาสตร์และความเชื่อทางมายาศาสตร์ (**Magico System**) ที่นำมาบอกเล่านี้ก็เนื่องมาจากชาติตะวันตกและชาติในซีกตะวันออกจะมองคนละมุม แล้วคำว่า **ไสย** ความหมายเฉพาะว่า ลัทธิอันเนื่องด้วยเวทมนตร์คาถา วิชยาคม แต่**วิชยาคม**ยังมีแบ่งออกเป็น ๒ อย่าง คือ **ไสยขาวกับไสยดำ** ถ้าศึกษาคำภีร์ศาสนาพราหมณ์ในเรื่องไสยเวทแล้ว จะพบในทันทีว่าจะมีไสยขาวกับไสยดำ **ไสยขาว**หรือเรียกมายิกขาว อันนี้ใช้ในทางที่ดี ใช้ในการทำพิธีอ่อนวอนขอเทพขอให้อวยชัยให้มีพืชผลปกติดี ๆ ที่เกี่ยวกับเรื่องดี ๆ ทั้งนี้ อันนี้เขาเรียกไสยขาว แต่ถ้า**ไสยดำหรือมายิกดำ**ใช้ในทางชั่วร้ายที่ได้กล่าวในตอนเริ่มต้น คำว่าศาสตร์ ความหมายคงทราบแล้วว่า คือ ตำราวิชาวิทยาข้อบังคับ ดังนั้น **ไสยศาสตร์**ก็คือ ตำราทางไสยศาสตร์ลึกลับที่เกี่ยวกับคาถา มีที่มาหลายอย่างแต่ที่มาจริง ๆ คือมาจากพื้นฐานของศาสนาพราหมณ์

เพราะฉะนั้น จึงต้องขอทำความเข้าใจหรือข้อมูลจากศาสนาพราหมณ์มาขยายให้ทราบว่า ไสยศาสตร์มี ๒ ชนิด คือ ไสยดำกับไสยขาวต่อไป จะขอนำมากล่าวเสริมเป็นความรู้ให้อีกสักเล็กน้อย เพื่อจะได้ทราบว่าเมื่อกล่าวถึงคำว่า **ศาสตร์** ขอให้ทราบไว้ด้วยว่าศาสตร์มีอยู่ทั้งหมด ๑๘ ศาสตร์ในโลก โดยที่**ศาสตร์แรก** คือ

**ไตรเพทศาสตร์** จะเริ่มด้วย **ฤคเวท ยชุรเวท สามเวท ไสยเวท** เป็นเรื่องศาสนาพราหมณ์ ที่คนส่วนมากรู้เพียงสามเวทเท่านั้น แต่ในความเป็นจริงมีอีกหนึ่งเวทก็คือ **ไสยเวท** ดังนั้น ถ้าเรารู้ ต้องรู้ให้ครบถ้วน

**ศาสตร์ที่สอง** คือ **สรีระศาสตร์** วิชาพิจารณาส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย

**ศาสตร์ที่สาม** คือ **สังขยาศาสตร์** ที่เกี่ยวกับวิชาคำนวณ

**ศาสตร์ที่สี่** คือ **สมาธิศาสตร์** อันนี้เป็นเรื่องของการทำงานสมาธิ การทำจิตใจให้สงบ

**ศาสตร์ที่ห้า** คือ **นิติศาสตร์** ว่าด้วยวิชากฎหมาย

**ศาสตร์ที่หก** คือ **วิเสสิกศาสตร์** เป็นวิชาว่าด้วยการแยกประเภทและสิ่งของ ต้องแยกออกมาให้ได้ว่า มันประกอบด้วยอะไรบ้าง

**ศาสตร์ที่เจ็ด** คือ **โชติยศาสตร์** เป็นวิชาทำนายเหตุการณ์ทั่วไป

**ศาสตร์ที่แปด** คือ **คันธัพศาสตร์** วิชาพ่อนรำและดนตรี

**ศาสตร์ที่เก้า** **ติกิจจศาสตร์** เกี่ยวกับวิชาแพทย์

**ศาสตร์ที่สิบ** คือ **ปุราณศาสตร์** วิชาโบราณคดี

**ศาสตร์ที่สิบเอ็ด** คือ **ศาสนศาสตร์** วิชาการศาสนา

**ศาสตร์ที่สิบสอง** คือ **โหราศาสตร์** เป็นคนละอย่างกับโชติยศาสตร์คล้าย ๆ กัน แต่โหราศาสตร์เป็นวิชาการพยากรณ์โดยอาศัยดาราศาสตร์เป็นหลักในการศึกษา

**ศาสตร์ที่สิบสาม** คือ **มายาศาสตร์** วิชาลล

**ศาสตร์ที่สิบสี่** คือ **มูลเหตุศาสตร์** วิชาการค้นหาสาเหตุ

**ศาสตร์ที่สิบห้า** คือ **มันตศาสตร์** เป็นวิชาการคิด

**ศาสตร์ที่สิบหก** คือ **ยุทธศาสตร์** วิชาการรบ

**ศาสตร์ที่สิบเจ็ด** คือ **ฉันทศาสตร์** วิชาการแต่งกลอน ฉันท กาย์

สุดท้าย **ศาสตร์ที่สิบแปด** คือ **ลักษณศาสตร์** เป็นวิชาที่ว่าด้วยการดูลักษณะคน เป็นลักษณะอย่างนั้น เป็นอย่างนี้

พิธีกรรมและความเชื่อตามประเพณีในสังคมไทย เนื่องจากสังคมไทยเป็นที่รวมของความหลากหลายทางชาติพันธุ์ และหลากหลายทางวัฒนธรรมประเพณีที่แบ่งแยกออกไปเป็นพิธีกรรม ความเชื่อ และประเพณีตามลักษณะของภูมิภาค เช่น ความเชื่อ พิธีกรรม และประเพณีของคนในชุมชนภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ ซึ่งได้กลายเป็นประเพณีไทย และประเพณีไทยนอกจากหมายความรวมถึงพิธีกรรมและความเชื่อแล้ว ยังรวมไปถึงธรรมเนียมประเพณี ขนบประเพณี และจารีตประเพณี โดย

**ธรรมเนียมประเพณี** หมายถึง สิ่งที่สังคมยึดถือเป็นบรรทัดฐานในการปฏิบัติจนเป็นประเพณี

**จารีตประเพณี** หมายถึง ประเพณีที่สังคมยึดถือปฏิบัติมีศีลธรรมรวมอยู่ด้วย

**ขนบประเพณี** หมายถึง ประเพณีที่สังคมกำหนดวางระเบียบแบบแผนปฏิบัติไว้อย่างชัดเจน

## ประเพณี

ประเพณี มีผู้ให้ความหมายไว้มากมาย ซึ่งจะขอนำมาบอกเล่าให้ทุกท่าน ณ ที่ประชุมแห่งนี้ เฉพาะเพียงบางท่าน พอสังเขปดังนี้

๑. ในความหมายของพระยาอนุมานราชธนะ (วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทย ๒๕๑๔) ท่านให้ความหมายไว้ว่า ความประพฤติที่ชนหมู่มุหนึ่งอยู่ในที่แห่งหนึ่งถือเป็นแบบแผนกันมาอย่างเดียวกันและสืบต่อกันมา ถ้าใครประพฤติออกนอกแบบ ก็ผิดประเพณีหรือจารีตประเพณี

๒. ในความหมายของท่านเสฐียรโกเศศ (การศึกษาเรื่องประเพณีไทย. ๒๕๐๕) ท่านให้ความหมายไว้ว่า ความประพฤติสืบต่อกันมาจนเป็นที่ยอมรับของส่วนรวม สิ่งใดเมื่อประพฤติซ้ำ ๆ กันอยู่บ่อย ๆ จนเป็นความเคยชินก็เกิดเป็นนิสัยขึ้นมา ความประพฤติเหมือน ๆ กันเป็นส่วนใหญ่ในหมู่คณะ เรียกว่า ประเพณีหรือนิสัยสังคมหรืออาจกล่าวได้ว่า ประเพณี คือ ความประพฤติของคนส่วนรวมที่ถือกันเป็นธรรมเนียม หรือเป็นแบบแผนและสืบต่อกันมาจนเป็นพิมพ์เดียวกัน

๓. ในความหมายพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ให้ความหมายไว้ว่า ประเพณีเป็นสิ่งที่นิยมถือปฏิบัติสืบ ๆ กันมาจนเป็นแบบแผนขนบธรรมเนียมหรือประเพณีหรือประเพณีของสังคมที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมา เรียกว่า ประเพณีนิยม

ฉะนั้น จะเห็นได้ว่าพิธีกรรมและความเชื่อ ถ้าหากเกี่ยวข้องกับศาสนาก็จะเป็นเรื่องราวรวมของสังคม แต่ถ้าหากเกี่ยวกับวิถีชีวิตประจำวันก็จะเป็นเรื่องราวของบุคคล โดยจะเริ่มตั้งแต่การเกิด การเข้าสู่วัยรุ่น การเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ การเข้าสู่วัยครองเรือน และสุดท้ายก็คือ การเข้าสู่บั้นปลายแห่งชีวิต (การก้าวเข้าสู่ความตาย)

สำหรับประเพณีนั้นเป็นเรื่องของหมู่คณะ เริ่มตั้งแต่การเกิดแล้ว ก็การบวช ๆ เสร็จแล้ว ก็การทำศพและการบวชในขั้นตอนเริ่มแรกยังไม่เกี่ยวข้องกับศาสนาและเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกันเมื่อมีเกิดแล้วก็มีตาย เป็นความจริงของชีวิต เป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ เพื่อที่จะแสดงให้เห็นถึงความเชื่อ ซึ่งพิธีกรรมตอนที่อยู่กับครอบครัว ก็จะมีเรื่องของไสยศาสตร์เข้าไปเกี่ยวข้องเสมอ ถ้าหากอยู่ในระบบที่ใหญ่กว่าครอบครัวก็กลายเป็นพิธีกรรมทางศาสนา โดยทั้งสองเรื่องมีความเกี่ยวข้องที่คล้ายคลึงกันมาก เป็นให้คนในสังคมปัจจุบันมีความเข้าใจที่สับสน อาจนำไปยึดถือและปฏิบัติตามแนวทางที่ผิดพลาดหรือคลาดเคลื่อนแม้เพียงน้อยนิด จะทำให้พิธีทางศาสนากลายเป็นพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ไปในทันที

ประเภทของประเพณี จัดแบ่งออกเป็นประเภทย่อย ๆ ได้ดังนี้

๑. ประเพณีภายในครอบครัว
๒. ประเพณีส่วนรวมตามเทศกาล
๓. ประเพณีเกี่ยวกับการแต่งกาย
๔. ประเพณีเกี่ยวกับการอาชีพ
๕. ประเพณีเกี่ยวกับการละเล่นในงานนันทนาการ
๖. ประเพณีเกี่ยวกับการทำบุญ โดยในงานทำบุญนี้ยังแบ่งแยกออกไปเป็นงานมงคลกับงานอวมงคล
๗. ประเพณีเกี่ยวกับอาหารการกิน

## พิธีกรรมตามประเพณี

พิธีกรรมตามประเพณีที่ถือปฏิบัติในสังคม เมื่อพิจารณาแนวทางการปฏิบัติแล้วจะพบว่าสามารถแบ่งแยกออกเป็น ๒ แนวทาง คือ

๑. พิธีกรรมตามประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตประจำวัน เป็นเรื่องของบุคคล โดยเฉพาะ เช่น การเกิด การเข้าสู่วัยรุ่น การเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ การเข้าสู่วัยครองเรือน และการตาย
๒. พิธีกรรมตามประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เป็นเรื่องของสังคมโดยรวม เช่น จารีตประเพณี ขนบประเพณี ธรรมเนียมประเพณี รัฐพิธี และพระราชพิธี

## พิธีกรรมตามประเพณีโบราณ

**การเกิด** พิธีกรรมตามประเพณีโบราณจะเริ่มตั้งแต่ **ตั้งครรภ์** คลอด จัดการกับเด็กคลอด การอยู่ไฟ การฝังรก แม่ซ้อ ทำขวัญ ๓ วัน ทำขวัญเดือน โคนผมไฟ พิธีลงอุ้ ตั้งชื่อเด็ก เบิกนม

**การตาย** พิธีกรรมตามประเพณีโบราณที่เกี่ยวข้องกับการตาย เริ่มต้นจากพิธีการทำศพ พิธีสวดศพ พิธีนำศพไปวัดหรือการเคลื่อนย้ายศพ พิธีการเผาศพ

ซึ่งพิธีกรรมทั้งสองพิธีข้างต้นนี้จะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับบุคคลตั้งแต่พิธีการเกิดต่อเนื่องไปจนกระทั่งการตาย โดยที่พิธีกรรมตามประเพณีโบราณส่วนมากแล้ว มักจะเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของมนุษย์ พอสรุปได้ดังนี้

๑. การสร้างบ้านปลูกเรือน โดยแยกออกเป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับเครื่องเรือนและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับปลูกเรือน
๒. การแต่งงาน ซึ่งจะแยกออกเป็นลักษณะวิธีแต่งงานและลำดับพิธีการแต่งงาน
๓. การบรรพชา/อุปสมบท
๔. การทำบุญวันเกิด



๕. การทำบุญอายุ
๖. การทำบุญขึ้นบ้านใหม่
๗. การทำบุญบ้าน

ฯลฯ

นอกจากพิธีกรรมตามประเพณีดังกล่าวข้างต้นแล้ว การที่ประชาชนชาวไทยนั้นประกอบ ด้วยหลากหลายชาติพันธุ์ พิธีกรรมตามความเชื่อและประเพณีก็ย่อมมีหลากหลายตามไปด้วย สามารถจัดแบ่งออกไปตามลักษณะของพื้นที่ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ ในที่นี้จะขอนำมาเป็นตัวอย่างของพิธีกรรมตามความเชื่อ ตามลักษณะภูมิภาค ดังนี้

## พิธีกรรมตามความเชื่อทางภาคเหนือ

ในแต่ละพื้นที่ของจังหวัดต่าง ๆ จะมีหลากหลาย โดยแบ่งออกได้ดังนี้

**ภาคเหนือ** มีพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น พิธีบวงสรวงเจ้าพ่อปลาบึก พิธีบวงสรวงไม้ของจังหวัด เชียงราย พิธีดำหัวของเชียงใหม่ พิธีถวายสลากภัตของสุโขทัย พิธีโกนจุกของตาก พิธีกินสลากภัต ของน่าน พิธีถอนดินเสาเอือนของแพร่ พิธีเลี้ยงผีของลำพูน พิธีบูชาขันตั้งของลำปาง พิธีแฮนโก๋จำ ของแม่ฮ่องสอน พิธีบวงสรวงดวงพระวิญญาณสมเด็จพระนเรศวรมหาราชของเพชรบูรณ์ พิธีสงฆ์ น้ำ พระสงฆ์/ห่มผ้าเจดีย์พระบรมธาตุ/พิธีกวนกระยาสารของกำแพงเพชร ฯลฯ

**ภาคกลาง** ก็จะมีพิธีต่าง ๆ เช่น พิธีรำเจ้า “**ไหว้เจ้าพ่อหนุ่ม**” นนทบุรี พิธีบวงสรวง ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองกาญจนบุรี พิธีกองข้าวบวงสรวงชลบุรี พิธีลูกโกศเพชรบุรี พิธีไหว้นางสงกรานต์ ราชบุรี พิธีบวงสรวงพันท้ายนรสิงห์สมุทรสาคร พิธีไหว้พระใหญ่ชาวกะเหรี่ยงอุทัยธานี พิธีไหว้พระแช สุพรรณบุรี พิธีเซ่นผีแต่งงานตราด พิธีทำบุญกลางบ้านปทุมธานี พิธีบวงสรวงของชาวมอญสมุทรสงคราม พิธีบายศรีพระของนครนายก พิธีไหว้แม่ย่านาง ระยอง ฯลฯ

**ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ** นครราชสีมาพิธีขอขมาวัวควาย/พิธีเรียกขวัญข้าว เลยพิธี สมโภชนมัสการพระธาตุศรีสองรัก ขอนแก่นพิธีดำผีฟ้า หนองคายพิธีเลี้ยงผีปู่ตา สกลนครพิธีเชิญ วิญญาณผู้ตายคืนเรือนชาวโชนัง นครพนมพิธีแสดต้นสาก สุรินทร์พิธีเซ่นสรวงเทวดาด้วยปะติ๋วล อุดรธานีพิธีทำบุญเลี้ยงผีบ้าน มหาสารคามพิธีเซียงซ่อง หนองบัวลำภูพิธีบวงสรวงดวงพระวิญญาณ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช กาฬสินธุ์พิธีบายศรีสู่ขวัญ ฯลฯ

**ภาคใต้** นราธิวาสพิธีสระหัวบะดัน ปัตตานีพิธีลาซัง-โตะชุมพุก พังงาพิธีโกยห่าน ภูเก็ตพิธีลอยเรือชาวเล ตรังพิธีทำเคราะห์บ้าน ยะลาพิธีสวดอุบาทว์ฟ้า ระนองพิธีสวดกลางบ้าน สงขลาพิธีสมโภชและสงฆ์เจ้าแม่อยู่หัวหรือพิธีตายายย่าน ชุมพรพิธีสวดมาลัย (ยกมาลัย) นครศรีธรรมราชพิธีแห่ผ้าขึ้นธาตุ/พิธีกวนข้าวยาคุ/พิธีทำขวัญเด็ก

ที่นำมากล่าวนี้เป็นตัวอย่างของประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อเพียงบางส่วนเท่านั้น และนอกจากนี้ ในเรื่องโศคกลางก็เป็นอีกความเชื่อหนึ่งที่สังคมไทยยังยึดถืออยู่ โดยเชื่อว่าเป็นเครื่องหมายบอกเหตุร้าย เหตุดี ประเด็นแรก โศคกลางนั้นสังคมไทยยึดถือ และมีความเชื่อมาเป็นเวลาช้านานแล้ว กระทั่งกลายเป็นการต้องปฏิบัติและงดเว้นการปฏิบัติ ตัวอย่างเช่น กล่าวว่ ถ้าจิ้งจกร้องก่อนจะออกจากบ้าน มีการแปลความหมายไว้ต่าง ๆ นานา ว่าการจะไปทำภารกิจที่ตั้งเป้าหมายไว้จะเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ หรือออกเดินทางจากบ้านเจอสัตว์เลื้อยคลานก็ถือเป็นโศคกลางบอกเหตุอย่างนั้นอย่างนี้ตามความเชื่อของแต่ละชุมชน ความเชื่อและยึดถือโศคกลางดังกล่าวยังมีอยู่ในสังคมไทย โดยที่สภาพสังคมปัจจุบันคนในสังคมกำลังตกอยู่ในสภาวะอ่อนแอทางจิต ขาดที่พึ่งที่จะสร้างความแข็งแกร่งทางใจ เสี่ยงต่อการถูกชักนำให้เชื่อในสิ่งที่ไม่ใช่หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ที่ถูกต้องแท้จริงจากพวกมิจฉาชีพ

ดังนั้น นักวิชาการวัฒนธรรม ในฐานะผู้แทนกรมการศาสนาในส่วนภูมิภาค ซึ่งใกล้ชิดประชาชนมากที่สุด จึงจำเป็นต้องทำหน้าที่อธิบาย ทำความเข้าใจ และให้ความรู้กับคนสังคมชุมชนถึงสิ่งที่เป็นจริง อย่าไปโทษธรรมชาติ และเชื่อโศคกลาง รวมทั้งจะได้ช่วยกันปกป้องมิให้พวกมิจฉาชีพแอบอ้างนำเอาศาสนามาใช้เป็นเครื่องมือในการหลอกลวงประชาชน หรืออาศัยความเชื่อและศรัทธาของคนในชุมชนหาประโยชน์ สิ่งที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนี้เป็นเพียงส่วนย่อยเท่านั้น ซึ่งนับต่อจากหน้าที่นี้เป็นต้นไปทุกท่านจะได้รับความรู้จากท่านผู้รู้ในแต่ละด้าน ซึ่งกรมการศาสนาได้เรียนเชิญมาทำหน้าที่เป็นวิทยากรให้ความรู้ ขอให้ทุกท่านจงตั้งใจเก็บเกี่ยวสิ่งทีวิทยากรได้นำเสนอให้มากที่สุด เชื่อว่าโครงการเช่นนี้ยังไม่เคยมีหน่วยงานใดจัดขึ้นเป็นแน่แท้

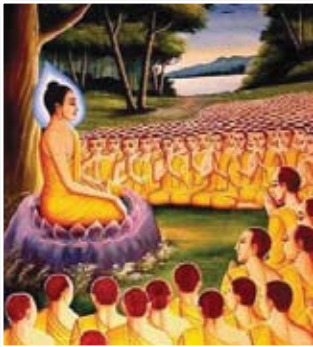
สุดท้ายนี้ ผมขออวยพรให้ทุกท่าน จงประสบแต่ความสุข ความเจริญในชีวิตและหน้าที่การงาน เป็นที่พึ่งด้านความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่ท่านได้รับจากการจัดโครงการนี้ของกรมการศาสนา แก่ประชาชนในพื้นที่ที่ท่านประจำอยู่ ขอขอบคุณทุกท่านที่ได้ทำหน้าที่เป็นผู้แทนกรมการศาสนาในการช่วยกันปกป้องประชาชนให้ห่างไกลจากการถูกหลอกลวง และสร้างสรรค์สังคมไทยให้เป็นสังคมที่สงบสุขและร่มเย็นอย่างยั่งยืน...ขอบคุณครับ

# พิธีกรรมและประเพณีที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา

## พิธีกรรมวันมาฆบูชา

### ความเป็นมา

วันมาฆบูชา ตรงกับวันเพ็ญเดือนมาหะ (ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓) เป็นวันที่เกิดเหตุการณ์สำคัญทางพระพุทธศาสนา ในวันนั้นนอกจากเป็นวันเพ็ญเดือนมาหะแล้ว ยังเป็นวันที่พระสงฆ์จำนวน ๑,๒๕๐ รูป มาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าพร้อมกันโดยมิได้นัดหมาย พระสงฆ์เหล่านั้นล้วนเป็นเอหิภิกขุ คือ ได้รับการอุปสมบทจากพระพุทธเจ้า และล้วนเป็นพระอรหันต์ผู้เป็นอภิญญา ๖ การประจวบกันของเหตุการณ์ทั้ง ๔ ประการนี้ เรียกว่า จาตุรงคสันนิบาต คือ การประชุมซึ่งประกอบด้วยองค์ ๔ ในโอกาสพระพุทธเจ้าทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์ เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นขณะที่พระพุทธเจ้าทรงประทับอยู่ ณ วัดเวฬุวัน กรุงราชคฤห์ ก่อนเข้าพรรษาที่ ๒ (หลังจากตรัสรู้ ๙ เดือน)



ในประเทศไทย พิธีบูชาเนื่องในวันมาฆบูชาเริ่มมีเป็นครั้งแรกในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระองค์ทรงปรารถนาถึงความสำคัญของวันมาฆบูชาว่า มีเหตุการณ์สำคัญ ๔ ประการ ที่เรียกว่า จาตุรงคสันนิบาต เกิดขึ้นในวันเดียวกันสมควรที่พุทธศาสนิกชนจะได้ทำการบูชาเพื่อระลึกถึงความสำคัญของวันดังกล่าวและพระคุณของพระพุทธเจ้า พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้จัดพิธีบูชา เนื่องในวันมาฆบูชาขึ้นในพระราชวัง โดยโปรดให้มีการประกอบพระราชกุศลในเวลาเช้าด้วยการนิมนต์พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์และฉันภัตตาหารในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในเวลาค่ำพระองค์จะเสด็จออกฟังพระสงฆ์ทำวัตรเย็น สวดโอวาทปาติโมกข์ แล้วทรงจุดเทียนเรียงตามรอบพระอุโบสถ จำนวน ๑,๒๕๐ เล่ม พระภิกษุเทศนาโอวาทปาติโมกข์ พระสงฆ์ จำนวน ๓๐ รูป สวดมนต์รับเทศนา เป็นเสร็จพิธี



ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระองค์ทรงนำพิธีบูชาเนื่องในวันมาฆบูชาไปประกอบในสถานที่อื่น ๆ นอกพระบรมมหาราชวังในคราวเสด็จประพาสต้น เช่น บางปะอิน พระพุทธบาท พระพุทธฉาย พระปฐมเจดีย์ พระแท่นดงรัง เป็นต้น ประชาชนได้นำเอาวิธีบูชาเนื่องในวันมาฆบูชาไปปฏิบัติกันอย่างกว้างขวางและสืบมาจนถึงปัจจุบันนี้



ปัจจุบันรัฐบาลได้ให้ความสำคัญต่อวันมาฆบูชา โดยกำหนดให้เป็นวันหยุดราชการ ๑ วัน

## แนวทางที่พึงปฏิบัติ

วันมาฆบูชา ถือเป็นวันสำคัญยิ่งวันหนึ่ง ในพระพุทธศาสนาที่ชาวพุทธพึงปฏิบัติเช่นเดียวกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาวันอื่น ๆ และควรปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ เป็นกรณีพิเศษ พุทธศาสนิกชนผู้มุ่งที่จะพัฒนาตนเองตามหลักธรรมแห่งวันมาฆบูชา พึงปฏิบัติตามหลักธรรมอื่นที่นำสุขมาให้ อีก ดังนี้

### การปฏิบัติพิธีกรรมสำหรับพุทธศาสนิกชน

การให้ทาน ถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสามเณรในช่วงเช้าหรือเพล บริจาคทรัพย์ช่วยเหลือเกื้อกูลผู้ยากไร้และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์

รักษาศีล สำรวมระวังกายและวาจาด้วยการรักษาศีล ๕ หรือศีล ๘ พร้อมทั้งบำเพ็ญเบญจธรรมสันทนุ

เจริญภาวนา บำเพ็ญภาวนาด้วยการไหว้พระสวดมนต์และปฏิบัติสมาธิและวิปัสสนาตามแนวสติปัฏฐาน

เวียนเทียน การเวียนเทียนเป็นการบูชาพระรัตนตรัยด้วยอามิสบูชาและปฏิบัติบูชา ในการนี้ควรแต่งกายให้สุภาพเพื่อเป็นการบูชาพระรัตนตรัย

# พิธีกรรมวันวิสาขบูชา

## ความหมาย

วิสาขบูชา แปลว่า การบูชาในวันเพ็ญเดือนวิสาขะ คือ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ในปีปรกติ (ประมาณเดือนพฤษภาคม) หรือวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๗ ในปีที่มีอธิกมาส (เดือน ๘ มี ๒ เดือน) ซึ่งถือกันว่า เป็นการบูชาพิเศษ เพราะเป็นวันสำคัญในพระพุทธศาสนา ตรงกับวันประสูติ ตรัสรู้ และเสด็จดับขันธปรินิพพานแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

## ความสำคัญ

วันวิสาขบูชา ตรงกับวันประสูติ ตรัสรู้ และเสด็จดับขันธปรินิพพานแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเหตุการณ์สำคัญนี้อัจฉรย์ทั้ง ๓ ประการ ได้เวียนมาบรรจบในวันเดียวกัน คือ วันวิสาขบูชา ดังนี้

### ๑. วันประสูติ

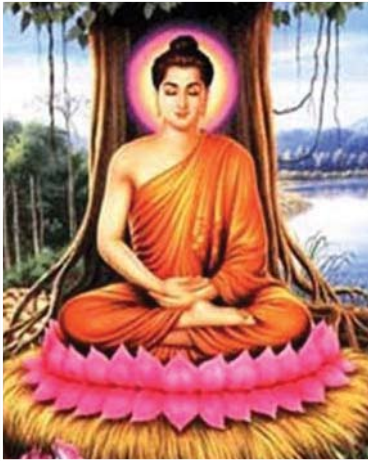
พระพุทธเจ้าทรงเป็นกษัตริย์โดยพระชาติและโดยพระวงศ์เป็นโคตมวงศ์โดยชาติภูมิ เป็นชาวคัถยะ ประสูติก่อนพุทธศักราช ๘๐ ปี ในมถยมประเทศ เป็นโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะ เจ้ากรุงกบิลพัสดุ์ (ปัจจุบันอยู่ในเมืองลุมพินี ประเทศเนปาล) และพระนางสิริมหามายา



ทรงมีพระนามว่า “เจ้าชายสิทธัตถะ” ในวันประสูตินั้น ตามพุทธประวัติกล่าวไว้ว่า พระนางสิริมหามายาทรงพระครรภ์บริบูรณ์แล้ว ทรงประสงค์จะเสด็จไปเมืองเทวทหะนครอันเป็นชาติภูมิแห่งพระองค์ เมื่อทรงได้รับอนุญาตจากพระเจ้าสุทโธทนะแล้ว ครั้นรุ่งเช้าในวันวิสาขบูรณมีดิถีเพ็ญเดือน ๖ พระนางสิริมหามายาเสด็จออกจากพระนครไปถึงป่าไม้รัง มีชื่อวาลุมพินีวัน อยู่ระหว่างพระนครทั้งสองแต่ไกลเมืองเทวทหะนคร พระนางจึงโปรดให้เสด็จชม ครั้นเสด็จไปถึงใต้ต้นสาละพฤกษ์ (ไม้รัง) ก็ทรงประสูติพระครรภ์ ประสูติพระมหาบุรุษจากพระครรภ์ ณ สถานที่นั้น

### ๒. วันตรัสรู้

เจ้าชายสิทธัตถะทรงได้รับการทำนุบำรุงอบรมมาเป็นอันดีตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ เมื่อทรงพระเจริญวัย ได้ทรงอภิเษกสมรสกับพระนางยโสธรา (พิมพา) กาลต่อมาได้ทรงมีพระโอรส พระนามว่า “ราहुล” ด้วยพระบารมีที่ทรงบำเพ็ญมาแล้วในอดีตกาล และด้วยพระปัญญาอันเต็มบริบูรณ์ด้วยโยนิโสมนสิการ ทำให้ทรงมีพระอหยาศัยเบื่อหน่ายในความเป็นอยู่อันเปลิดเปลิน

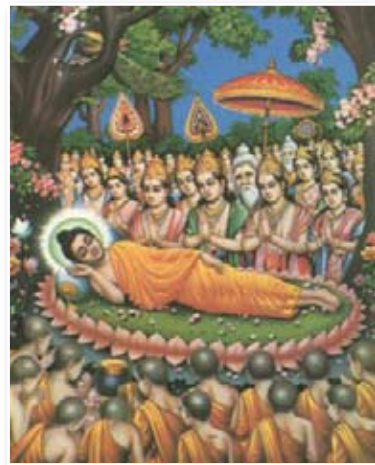


ด้วยกามคุณ เกิดแล้วก็แก่ ก็เจ็บ และตายไป โดยไม่เกิด ประโยชน์อันใด เมื่อทรงพิจารณาอย่างรอบคอบถึงความเป็นอยู่ ของชีวิตก็ทรงยิ่งเบื่อหน่ายในโลกวิสัย และทรงมีพระกรุณา อันยิ่งใหญ่แก่มหาชน ทรงดำริจะหาประโยชน์เพื่อให้มหาชน พ้นทุกข์และปฏิบัติคุณงามความดีโดยถูกต้อง ดังนั้น ทรงเห็นว่าการออกบวชเป็นวิถีทางในการที่จะทำประโยชน์ได้อย่างยิ่ง จึงทำให้ พระองค์ทรงตัดสินใจเสด็จออกทรงผนวช ถี้อเพศเป็น

นักบวชและทรงศึกษาวิธีการจากพรหมณ์คณาจารย์ เจ้าลัทธิต่าง ๆ ในสมัยนั้น เมื่อทรงศึกษาจนสำเร็จในลัทธิต่าง ๆ เหล่านั้น แล้วเห็นว่าไม่ใช่ทางในการทำให้ตรัสรู้ธรรมพิเศษได้ ก็ทรงลา พรหมณ์คณาจารย์เหล่านั้น เพื่อไปแสวงหาวิธีการและแก้ไขทดลองโดยลำพังพระองค์เอง จนได้รับความพอพระทัยว่า ได้ตรัสรู้แล้ว ในวันวิสาขบูชาณมิดิถีเพ็ญเดือน ๖ ณ ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ใต้ต้นโพธิ์แม่น้ำเนรัญชรา ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม แคว้นมคธ ก่อนพุทธศักราช ๔๕ ปี (ปัจจุบันอยู่ใน เขตเมืองพุทธคยา แคว้นพิหาร ประเทศอินเดีย)

### ๓. วันเสด็จดับขันธปรินิพพาน

ครั้งนี้ได้ตรัสรู้แล้ว ทรงบำเพ็ญพุทธกิจโปรดบรรพชิต คือ ปัญจวัคคีย์ ๕ รูป มีพระโกณฑัญญะเป็นหัวหน้า และทรงส่งไปเผยแผ่พระศาสนา ในนิคมชนบทราชธานีต่าง ๆ จนพระศาสนาเจริญแพร่หลาย พร้อมทั้งทรงแสดงธรรม บัญญัติวินัย เพื่อผลอันไพบูลย์มั่นคง แก่พระศาสนาและความพ้นทุกข์ของมหาชน เมื่อพระชนมายุได้ ๘๐ พรรษา ณ สวนป่าร้าง ฟากแม่น้ำหิรัญยวดี อันเป็นที่แหวะพัก ของมัลลกะกษัตริย์ ใต้เมืองกุสินารา พระองค์ทรงประทับ บรรทมบนเตียงในระหว่างไม้รังทั้งคู่ หันพระเศียรไปทางทิศเหนือ บรรทมโดยเบื้องขวาเป็นอนุฐานไสยาสน์ และทรงโปรด ประทานพระโอวาทเป็นปัจฉิมโอวาท



“ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราเตือนเธอทั้งหลาย สังขารทั้งหลาย

มีความเสื่อมสิ้นไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงยังประโยชน์ตนและประโยชน์ท่านให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด”

ต่อจากนั้นทรงเข้าปฐมฌานไปจนถึงสัญญาเวทิตนโรธ เรียกว่า อนุโลม แล้วย้อนกลับลงมาตามลำดับจนถึงปฐมฌาน เรียกว่า ปฏิโลม แล้วย้อนขึ้นไปอีกโดยลำดับ ๆ จนถึงจตุตถฌาน และเสด็จดับขันธปรินิพพาน ในวันวิสาขบูชาเมื่อเดือนเพ็ญเดือน ๖ ณ ใต้ต้นสาละ เมืองกุสินารา แคว้นมัลละ เมื่อพระชนมายุได้ ๘๐ พรรษา ก่อนพุทธศักราช ๑ ปี (ปัจจุบันอยู่เขตเมืองกุสินคร แคว้นอุตตราประเทศ ประเทศอินเดีย)

## ประวัติความเป็นมาของวันวิสาขบูชาในประเทศไทย

วันวิสาขบูชา ปรากฏหลักฐานว่า มีมาตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ซึ่งสันนิษฐานว่า คงได้แบบอย่างมาจากลังกา กล่าวคือ เมื่อประมาณ พ.ศ. ๔๒๐ พระเจ้าภาติการาชกษัตริย์แห่งกรุงลังกา ได้ประกอบพิธีวิสาขบูชาอย่างมโหฬาร เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาและกษัตริย์แห่งกรุงลังกาในรัชกาลต่อ ๆ มากี่ทรงเจริญรอยตาม แม้ปัจจุบันก็ยังถือปฏิบัติอยู่

สมัยกรุงสุโขทัย ประเทศไทยกับประเทศลังกามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมากในด้านพระพุทธศาสนา เพราะพระสงฆ์ชาวลังกาได้เดินทางเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย และเชื่อว่าได้นำการประกอบพิธีวิสาขบูชามาปฏิบัติในประเทศไทยด้วย

ในหนังสือพระราชพิธีสิบสองเดือน ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ มีความตอนหนึ่งว่า “...ก็การที่ถือว่าพระจันทร์เพ็ญเสวยฤกษ์วิสาขะเป็นนักษัตรฤกษ์ที่ควรประกอบการบูชาในพระรัตนตรัย ซึ่งถือกันอยู่ในเมืองที่นับถือพระพุทธศาสนาแต่โบราณนั้น จะให้ได้ความชัดว่า ตั้งแต่พระพุทธศาสนาได้มาประดิษฐานในแผ่นดินสยามแล้ว คนทั้งปวงได้ทำการบูชานั้นมาแต่เดิมหรือไม่ได้ทำก็ไม่มีปรากฏชัดในที่แห่งใด จนถึงกรุงสุโขทัย จึงได้ความตามหนังสือที่นางนพมาศแต่นั้นว่า ครั้นถึงวันวิสาขบูชา สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน และราชบริรักษฝ่ายหน้าฝ่ายใน ทั้งอาณาประชาราษฎร์ทั่วทุกนิคมคามชนบท ก็ประดับพระนครและพระราชวังข้างหน้าข้างในจวนตำแหน่งท้าวพระยา พระหลวงเศรษฐี ชีพราหมณ์ บ้านเรือน โรงร้าน พ่วงแพ ชนประชา ชายหญิง ล้วนแต่แขวนโคมประทีปชวาลาสว่างไสวห้อยย้อยพวงบุปผชาติ ประพรมเครื่องสุคนธรส อุทิศบูชาพระรัตนตรัย สิ้นสามทิวาราตรี มหาชนชวนกันรักษาพระอุโบสถศีล สดับฟังพระสัทธรรมเทศนาบูชาธรรม บ้างก็ถวายสลากภัตตอาหารสังฆทาน ข้าวบิณฑุ บ้างก็ยกขึ้นซึ่งธงผ้าบูชาพระสถูปเจดีย์ บ้างก็บริจาคทรัพย์จำแนกแจกทานแก่ยากทลิกคนกำพร้าอนาถาชาวาฬการ บ้างก็ซื้อไถ่ชีวิตสัตว์จตุบาทพิฆาตมีจต่าง ๆ ปลดปล่อยให้ความสุขสบาย อันว่าสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน และราชกุล ก็ทรงศีลบำเพ็ญการพระราชกุศลต่าง ๆ ในวันวิสาขบูชา พุทธศาสนา เวลาตะวันฉายแสงก็เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยราชสุริยวงศ์ และนางใน ออกวัดหน้าพระธาตุราชอารามหลวงวันหนึ่งออกวัดราษฎร์บูรณะพระวิหารหลวงวันหนึ่งออกวัดโลกสุทธราชาวาสวันหนึ่ง ต่างนมัสการพระรัตนตตยาคคุณ โปรยปรายผกาเกสรสุคนธรส

สักการบูชา ถวายประทีปรูปเทียน เวียนแว่นรอบรัตนบัลลังก์ ประโคมดุริยางค์ดนตรี ดิดลีสตีเปา สมโภชพระชินศรี พระชินราช พระโลกนาถ พระอัญญาส โดยมีกมลโสมนัสศรีทาทูทุกตัวคน” แล้วมีคำสรรเสริญว่า “อันพระนครสุโขทัยราชธานี ถึงวันวิสาขนักขัตฤกษ์ครั้งใด ก็สว่างไปด้วย แสงประทีปเทียนดอกไม้เพลิง แลสล้างสลอนด้วยธงชาย ธงประตาด ไสวไปด้วยพู่พวงดอกไม้ กรองร้อยห้อยแขวน หอมตลบไปด้วยกลิ่นสนธยสรวยริน เสนาะสำเนียงพิณพาทย์ฆ้องกลอง ทั้งทิวาราตรี มหาชนชาย หลึงพากันกระทำกองการกุศล เสมือนจะเผยแพร่ซึ่งทวารพิมานฟ้าทุกข้อขึ้น” กล่าวไว้เป็นการสนุกสนานยิ่งใหญ เหมือนอย่างในหนังสือโบราณก่อน ๆ ขึ้นไป ที่ได้กล่าวถึง วันวิสาขบูชา ดังนี้...”

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ตลอดถึงสมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในรัชกาลที่ ๑ ไม่ปรากฏว่าได้มีการประกอบพิธีวิสาขบูชา เพราะสถานการณ์บ้านเมืองไม่เอื้ออำนวยให้ประกอบ เป็นพระราชพิธี คงมีแต่พิธีที่พระสงฆ์และประชาชนจัดขึ้นตามวัดวาอารามเท่านั้น ถึงรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จึงปรากฏหลักฐาน ในพระราชพงศาวดารว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้ตรัสถามพระเถรานุเถระ เกี่ยวกับการบำเพ็ญกุศลในทางพระพุทธศาสนาเป็นพิเศษ พระสงฆ์ได้ถวายพระพรว่า การกระทำ วิสาขบูชาเป็นการบำเพ็ญกุศลพิเศษยิ่งกว่าบำเพ็ญในโอกาสตรุษสงกรานต์ พระองค์จึงทรงรับสั่งให้ ประกอบพิธีวิสาขบูชาเป็นพระราชพิธี

ในรัชกาลที่ ๒ พระองค์ทรงมีพระราชศรัทธาในการประกอบพิธีวิสาขบูชา ให้ความสำคัญ มีพระราชโองการสั่งว่า แต่นี้สืบไปถึง ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำ แรมค่ำ ๑ เป็นวันพิธีวิสาขบูชา นักขัตฤกษ์ใหญ่ พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวจะรักษาพระอุโบสถศีล ประณินิบัติ ๓ วัน ห้ามมิให้ผู้ใดฆ่าสัตว์ตัดชีวิต เสพสุราเมรัยใน ๓ วัน ถวายประทีป ตั้งโคมแขวนเครื่องสักการบูชา ดอกไม้เพลิง ๓ วัน ให้เกณฑ์ประโคมเวียนเทียนพระพุทธเจ้า ๓ วัน ให้มีพระธรรมเทศนา ในพระอารามหลวงถวายนาน ๓ วัน

ส่วนพระบรมราชวงศานุวงศ์ แลข้าทูลละอองธุลีพระบาท ไพร่ฟ้า อาณาประชาราษฎร์ ลูกค้ำวาณิช สมณชีพราหมณ์ทั้งปวงจึงมีศรัทธาปลงใจลงในกองการกุศล อุทิศสำหรับกระทำวิสาขบูชา ให้เป็นประเพณียั่งยืนในทุกปี อย่าให้ขาด ฝ่าย ฆราวาสนั้นจงรักษาอุโบสถศีล ถวายบิณฑบาตทาน ปล่อยสัตว์ตามศรัทธา ๓ วัน ดุจวันตรุษสงกรานต์ เพลาเพลแล้วมีพระธรรมเทศนาในอาราม





ครั้นเพลาย่ำ ให้ตกแต่งเครื่องสักการบูชา พวงดอกไม้มาลากระทำวิจิตรต่าง ๆ รูปเทียน ขาลา ทั้งง่า ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

ครั้นเพลาย่ำ ให้ตกแต่งเครื่องสักการบูชา พวงดอกไม้มาลากระทำวิจิตรต่าง ๆ รูปเทียน ขาลา ทั้งง่า ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

ครั้นเพลาค่ำ ให้ฆราวาสบูชาพระรัตนตรัยด้วยเครื่องบูชาประทีป โคมตั้ง โคมแขวน หน้าบ้าน ร้านโรงเรือนและเรือแพ ทุกแห่งทุกตำบล ครบ ๓ วัน ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำ นั้นเป็นวันบูรณมี ให้ข้าทูลละอองธุลีพระบาทในพระราชวังหลวงในกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ประชุมกันถวายสลากกัณฑ์พระสงฆ์ ให้มรรคทายกชักชวนสัปบุรุษทายกบรรดาที่อยู่ใกล้เคียง อารามใด ๆ ให้ทำสลากกัณฑ์ถวายพระสงฆ์ในอารามนั้น ๆ

เพลาย่ำ ให้เอาหม้อใหม่ใส่น้ำลอยดอกอุบลบัวหลวง วงสายสิญจน์สำหรับเป็นปริตร ไปตั้งที่พระอุโบสถ พระสงฆ์ลงพระอุโบสถแล้วจะได้สวดพระพุทธรูปมนต์ จำเริญพระปริตรธรรม ครั้นจบแล้ว หม้อน้ำของผู้ใดก็ให้ไปกินไปอาบ ประพรมเหย้าเรือนเคหา บำบัดโรคอุปัทวภัยต่าง ๆ ฝ่ายพระสงฆ์สมณนั้น ให้พระราชอาณัติฐานานุกรมประกาศให้ลงพระอุโบสถ แต่เพลาค่ำแล้วให้พร้อมกัน ครั้นเสร็จอุโบสถกรรมแล้วเจริญพระปริตรธรรม แลพระพุทธรูปในพระราชอาณาเขต รั้งบัพทวภัยทั้งปวง

ครั้นเพลาค่ำ เป็นวันโอกาสแห่งพระสงฆ์สามเณรกระทำสักการบูชา พระศรีรัตนตรัย ที่พระอุโบสถและพระวิหารด้วยรูปเทียน โคมตั้ง โคมแขวน ดอกไม้ และประทีป เป็นต้น พระภิกษุ ที่เป็นธรรมเถิก จงมีจิตปราศจากโลกโลภามิส ให้ตั้งเมตตาศรัทธาเป็นนุเรจาริก จงสำแดงธรรมเทศนา ให้พระสงฆ์สามเณรแลสัปบุรุษฟัง โดยอันควรแก่ราตรีวันนั้นทุกอารามให้กระทำตามพระราชบัญญัติ ดังกล่าวมานี้เสมอไปทุกปีอย่าให้ขาด

ถ้าฆราวาสแลพระสงฆ์สามเณรรูปใด เป็นพาลทุจริตจิตคะนองหยาบช้า หามีศรัทธาไม่ กระทบความอันมิชอบให้เป็นอันตรายแก่ผู้กระทำวิสาขบูชาในวันนักขัตฤกษ์นั้นก็ให้ร้องแขวงนายบ้าน นายอำเภอ กำชับตรวจตราสอดแนมจับกุมเอาตัวผู้กระทำผิดให้จงได้ ถ้าจับได้ในกรุงฯ ให้ส่งกรม พระนครบาล นอกกรุงฯ ให้ส่งเจ้าอธิการ ให้ไล่เลียงไล่ถามได้ความสัตย์ให้ลงโทษลงทัณฑ์กรรมตาม อาญา ฝ่ายพระพุทธรูปแลพระราชอาณาจักรจะให้หลายจำ อย่าให้ทำต่อไป แลให้ประกาศป่าวร้อง อาณาประชาราษฎร์ ลูกค้ำวาณิช สมณชีพราหมณ์ให้รู้จักทั่วให้กระทำดังพระราชบัญญัติดังกล่าวมานี้ จงทุกประการ ถ้าผู้ใดมิฟังจะเอาตัวผู้กระทำผิดเป็นโทษโดยโทษานุโทษ

พระราชพิธีวิสาขบูชานี้ได้กระทำขึ้นในประเทศไทยเป็นเวลานาน อาจมีเหตุการณ์บางอย่าง ไม่เอื้ออำนวยจึงทำให้พิธีวิสาขบูชาขาดประเพณีไปเป็นเวลานาน เพิ่งมาฟื้นขึ้นในรัชกาลที่ ๒ โดยสมเด็จพระสังฆราช (มีวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์) ได้ถวายพระพรวิสาขนาให้เกิดพระราชศรัทธา

จึงทรงประกาศพระราชกำหนดให้จัดพิธีวิสาขบูชาขึ้น และได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่บัดนั้นจนถึงปัจจุบันนี้

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีการเทศนาพุทธประวัติปฐมสมโพธิขึ้นตามวัดในวันวิสาขบูชาเป็นกรณีพิเศษเพิ่มขึ้นจากกิจกรรมที่ปฏิบัติตามแบบอย่างในรัชกาลก่อน

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้จัดงานวันวิสาขบูชาให้พิเศษไปกว่าที่เคยจัดในรัชกาลก่อน คือ ให้ตั้งโต๊ะเครื่องบูชาพระพุทธรูป ณ เถลิงพระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม และให้ทำโคมแขวนไว้ตามศาลารายอีกด้วย

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้บรรดาพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการฝ่ายในเดินเทียนและสวดมนต์รอบ ๆ พระพุทธรัตนสถาน วิธีปฏิบัตินี้นับว่าเป็นแบบอย่างของการเวียนเทียนในรัชกาลต่อ ๆ มาจนถึงสมัยปัจจุบัน

การประกอบพิธีวิสาขบูชาเฉลิมฉลองยิ่งใหญ่กว่าทุกยุคทุกสมัย ได้แก่ การจัดงานเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชา พ.ศ. ๒๕๐๐ ซึ่งทางราชการเรียกว่างาน “ฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ” ตั้งแต่วันที่ ๑๒ ถึง ๑๘ พฤษภาคม รวม ๗ วัน ได้จัดงานส่วนใหญ่ขึ้นที่ท้องสนามหลวง สถานที่ราชการ และวัดอารามต่าง ๆ ประดับธงทิวและโคมไฟทั่วพระราชอาณาจักร ประชาชนถือศีล ๕ หรือศีล ๘ ตามศรัทธาตลอดเวลา ๗ วัน มีการอุปสมบทพระภิกษุสงฆ์รวม ๒,๕๐๐ รูป ประชาชนงดการฆ่าสัตว์และงดการดื่มสุราตั้งแต่วันที่ ๑๒-๑๔ พฤษภาคม รวม ๓ วัน มีการก่อสร้างพุทธมณฑลจัดภัตตาหารเลี้ยงพระภิกษุสงฆ์วันละ ๒,๕๐๐ รูป ตั้งโรงทานเลี้ยงอาหารประชาชนวันละ ๒๐๐,๐๐๐ คน เป็นเวลา ๓ วัน ออกกฎหมายสงวนสัตว์ป่าในบริเวณนั้น รวมถึงการฆ่าสัตว์และจับสัตว์ในบริเวณวัดและหน้าวัดด้วย และได้มีการปฏิบัติธรรมอย่างพร้อมเพรียงกันเป็นกรณีพิเศษในวันวิสาขบูชาปีนั้นด้วย

### **พิธีกรรมการเวียนเทียนในวันวิสาขบูชา** มีการปฏิบัติดังนี้

๑. ถึงกำหนดวันวิสาขบูชา ทางวัดประกาศให้พุทธบริษัททราบทั่วกัน (ทั้งชาววัดและชาวบ้าน) บอกกำหนดเวลาประกอบพิธีด้วยว่าจะประกอบเวลาไหน จะเป็นตอนบ่ายหรือค่ำก็ได้

๒. เมื่อถึงเวลากำหนด ทางวัดตระเตรียมสัญญาณให้พุทธบริษัท ภิกษุสามเณร อุบาสก และอุบาสิกา ประชุมพร้อมกันที่หน้าพระอุโบสถหรือลานพระเจดีย์ อันเป็นหลักของวัดนั้น ๆ ภิกษุอยู่แถวหน้าถัดไปสามเณรท้ายสุด อุบาสกอุบาสิกาจะจัดให้ชายอยู่กลุ่มชาย หญิงอยู่กลุ่มหญิง หรือปล่อยให้คละกันตามอัธยาศัยก็แล้วแต่จะกำหนด ทุกคนถือดอกไม้ ธูปเทียนตามแต่จะหาได้ และศรัทธาของตน ขนาดของเทียนควรจุดเทียนให้เดินจนครบ ๓ รอบสถานที่ที่เดิน ไม่ดับระหว่างเดิน

๓. เมื่อพร้อมกันแล้ว ประธานสงฆ์จุดเทียนและธูป ทุกคนจุดของตนตามเสร็จแล้ว ถอดดอกไม้ธูปเทียนที่จุดแล้วประนมมือ หันหน้าเข้าหาปูชนียสถานที่เวียนนั้น แล้วกล่าวคำบูชา ตามแบบที่กำหนดไว้ ตามประธานสงฆ์จนจบ

๔. ประธานสงฆ์ประนมมือถอดดอกไม้ ธูปเทียนเดินนำหน้าแล้วไปทางขวามือของสถานที่ที่เวียนเทียน คือ เดินเวียนไปทางที่มีมือขวาของตนหันเข้าหาสถานที่ที่เวียนนั้นจนครบ ๓ รอบ

การเดินเวียนขวา เพื่อเป็นการแสดงความเคารพอย่างสูงตามธรรมเนียมอินเดีย ในสมัยพุทธกาลในแต่ละรอบให้ระลึกถึงพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณ ตามลำดับ ดังนี้



### รอบแรก ให้ระลึกถึงพระพุทธคุณ

#### ภาษาบาลี

อิปิติ โส ภาวะวา อระหัง สัมมาสัมพุทธโ วิชาจะระณะสัมปันโน สุคะโต โลกะวิทู  
อะนุตตะโร ปุริสะทัมมะสาระถิ สัตถา เทวะมะนุสสานัง พุทโธ ภาวะวาติ.

#### คำแปล

เพราะเหตุอย่างนี้ ๆ พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ทรงไกลจากกิเลส เป็นผู้ตรัสรู้ชอบ  
ได้โดยพระองค์เอง ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะเสด็จไปดีแล้ว รู้โลกอย่างแจ่มแจ้ง ทรงเป็น  
ผู้สามารถฝึกบรูษที่สมควรฝึกได้อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า ทรงเป็นครูผู้สอนของเทวดาและมนุษย์  
ทั้งหลาย ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานด้วยธรรม เป็นผู้มีความจำเริญ จำแนกธรรม สั่งสอนสัตว์ ดังนี้

## รอบที่สอง ระลึกถึงพระธรรมคุณ

### ภาษาบาลี

สวากขาโต ภะคะวะตา ธัมโม สันทิฏฐิโก อะกาลิโก เอหิปัสสิโก โอปะนะยิโก ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิติ.

### คำแปล

พระธรรม เป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ดีแล้ว เป็นธรรมที่ผู้ศึกษาและปฏิบัติ พึงเห็นได้ด้วยตัวเอง เป็นธรรมที่ปฏิบัติได้และให้ผลได้ไม่จำกัดกาล เป็นธรรมที่ควรกล่าวกับผู้อื่น ว่าท่านจงมาดูเถิด เป็นธรรมที่ควรน้อมเข้ามาใส่ตัว เป็นธรรมที่ผู้รู้รู้ได้เฉพาะตน ดังนี้

## รอบที่สาม ระลึกถึงพระสังฆคุณ

### ภาษาบาลี

สุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ. อุชุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ. ญายะปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ. สามิจิปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ. ยะทิทัง จัตตาริ ปุริสะยุคานิ อัญฐะ ปุริสะปุคคะลา. เอสะ ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ อาหุเนยโย ปาหุเนยโย ทักขิเนยโย อัญชะลีกะระณีโย อะนุตตะรัง ปุญญักเขตตัง โลกัสสาติ.

### คำแปล

พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ปฏิบัติดีแล้ว พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ปฏิบัติตรงแล้ว พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าปฏิบัติเพื่อรู้ธรรมเป็นเครื่องออกจากทุกข์แล้ว พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าปฏิบัติสมควรแล้ว ได้แก่ บุคคลเหล่านี้ คือ คู่แห่งบุรุษ ๔ คู่ นับเรียงตัวบุรุษได้ ๘ บุรุษ นั่นแหละ พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ควรแก่สักการะ ที่เขานำมาบูชา เป็นผู้ควรแก่สักการะที่เขาจัดไว้ต้อนรับ เป็นผู้ควรรับทักษิณาทาน เป็นผู้ที่ไม่บุคคลทั่วไปควรทำอัญชลี เป็นเนื่อนานุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า ดังนี้

๕. เมื่อครบ ๓ รอบแล้ว นำดอกไม้ ธูปเทียนไปปักบูชาตามที่เตรียมไว้ ต่อจากนั้น จึงเข้าไปประชุมพร้อมกันในพระอุโบสถ หรือวิหาร หรือศาลาการเปรียญ แล้วแต่ที่ทางวัดกำหนด เริ่มทำวัตรเย็นและสวดมนต์ ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์อย่างพิธีกรรมวันธรรมสวนะธรรมดา เสร็จแล้ว มีเทศน์พิเศษ แสดงเรื่องพระพุทธประวัติและเรื่องเกี่ยวกับวันวิสาขบูชา ๑ กัณฑ์ เป็นอันเสร็จพิธี

## พิธีกรรมวันอัฐมีบูชา

วันอัฐมีบูชา คือวันถวายพระเพลิงพระพุทธรูปสี่พระของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หลังเสด็จดับขันธปรินิพพานได้ ๘ วัน ถือเป็นวันสำคัญในพระพุทธศาสนาวันหนึ่ง ตรงกับวันแรม ๘ ค่ำ เดือนวิสาขะ (เดือน ๖ ของไทย)

### ประวัติ

เมื่อองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานไปแล้ว ๘ วัน มัลลกะภคินีแห่งเมืองกุสินารา พร้อมด้วยประชาชนและพระสงฆ์ มีพระมหากัสสปะเถระเป็นประธานพร้อมกันกระทำการถวายพระเพลิงพระพุทธรูป ณ มกุฏพันธเจดีย์ แห่งเมืองกุสินารา เมื่อวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๖ ซึ่งนิยมเรียกกันว่า วันอัฐมี เมื่อเวียนมาบรรจบแต่ละปี พุทธศาสนิกชนประกอบพิธีบูชาขึ้นเป็นการเฉพาะเช่นที่ปฏิบัติกันอยู่ในวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เป็นต้น แต่จะถวายกันมาแต่เมื่อใด ไม่พบหลักฐาน ปัจจุบันนี้ก็ยังคงปฏิบัติกันอยู่



หลังจากที่พระเพลิง ซึ่งเผาไหม้พระพุทธรูประดับมอดลงแล้ว บรรดาภคินีมัลลกะทั้งหลายจึงได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุทั้งหมดใส่ลงในหีบทองแล้วนำไปรักษาไว้ภายในนครกุสินารา ส่วนเครื่องบริวารต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้า ได้มีการอัญเชิญไปประดิษฐานตามที่ต่าง ๆ อาทิ ผ้าไตรจีวร อัญเชิญไปประดิษฐานที่แคว้นธาระ บาทรอัญเชิญไปประดิษฐานที่เมืองปาตลีบุตร เป็นต้น



### การประกอบพิธีกรรมอัฐมีบูชา

การประกอบพิธีอัฐมีบูชาในประเทศไทยนั้น นิยมทำกันในตอนค่ำและปฏิบัติเช่นเดียวกันกับการประกอบพิธีในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาอื่น ๆ เช่น วันวิสาขบูชา เป็นต้น



### การปฏิบัติพิธีกรรม

การให้ทาน ถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสามเณรในช่วงเช้าหรือเพล รักษาศีล ตำรวมระวางกายและวาจาด้วยการรักษาศีล ๕ หรือศีล ๘ เจริญภาวนา บำเพ็ญภาวนาด้วยการไหว้พระสวดมนต์ และปฏิบัติสมาธิและวิปัสสนาตามแนวสติปัฏฐาน

เวียนเทียน การเวียนเทียนเป็นการบูชาพระรัตนตรัยด้วยอามิสบูชาและปฏิบัติบูชา

## พิธีกรรมวันอาสาฬหบูชา

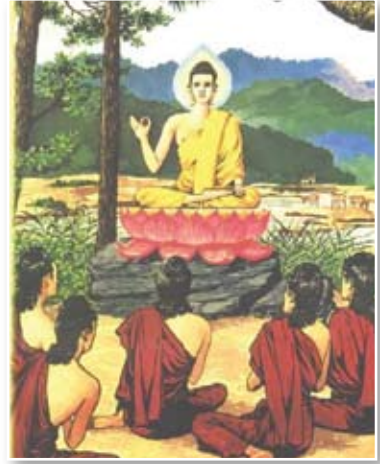
### ความหมายของวันอาสาฬหบูชา

“อาสาฬหบูชา” (อา-सान-หะ-บุ-ชา/อา-सान-ละ-หะ-บุ-ชา) ประกอบด้วยคำ ๒ คำ คืออาสาฬห (เดือน ๘ ทางจันทรคติ) กับบูชา (การบูชา) เมื่อรวมกันจึงแปลว่า การบูชาในเดือน ๘ หรือการบูชาเพื่อระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญในเดือน ๘ หรือเรียกเต็มว่า อาสาฬหปุรณมีบูชา

วันอาสาฬหบูชา ตรงกับวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ หรือราวเดือนกรกฎาคม ซึ่งเป็นวันพระจันทร์เสวยอาสาฬหฤกษ์ แต่หากตรงกับปีอธิกมาส คือ มีเดือน ๘ สองหน วันอาสาฬหบูชา จะเลื่อนไปเป็นวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ หลัง ตกในราวเดือนกรกฎาคม ปลาย ๆ เดือน

โดยสรุป วันอาสาฬหบูชา แปลว่า การบูชาในวันเพ็ญเดือน ๘ หรือการบูชาเพื่อระลึกถึงปรากฏการณ์สำคัญ ๆ ในวันเพ็ญเดือน ๘ คือ

๑. เป็นวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนา
๒. เป็นวันที่พระพุทธเจ้าเริ่มประกาศพระศาสนา
๓. เป็นวันที่เกิดอริยสงฆ์ครั้งแรก คือ การที่ท่านโกณฑัญญะรู้แจ้งเห็นธรรม เป็นพระโสดาบัน จัดเป็นอริยบุคคลท่านแรกในอริยสงฆ์
๔. เป็นวันที่เกิดพระภิกษุรูปแรกในพุทธศาสนา คือ การที่ท่านโกณฑัญญะขอบวชและได้บวชเป็นพระภิกษุหลังจากฟังปฐมเทศนาและบรรลุธรรมแล้ว
๕. เป็นวันที่พระพุทธเจ้าทรงได้ปฐมสาวก คือ การที่ท่านโกณฑัญญะนั้น ได้บรรลุธรรมและบวชเป็นพระภิกษุ จึงเป็นสาวกูปแรกของพระพุทธเจ้า



เมื่อเปรียบกับวันสำคัญอื่น ๆ ในพระพุทธศาสนา บางที่เรียกวันอาสาฬหบูชานี้ว่า วันพระสงฆ์ (คือวันที่เริ่มเกิดมีพระสงฆ์)

ดังนั้น ในวันนี้จึงเป็นวันแรกที่มีพระรัตนตรัยครบองค์สาม คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เนื่องจากพระพุทธองค์ทรงเทศนาเป็นกัณฑ์แรก จึงเรียกเทศนากัณฑ์นี้ว่า “ปฐมเทศนา” หรืออีกนัยหนึ่งอาจจะกล่าวได้ว่านับเป็นวันแรกที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศพระพุทธศาสนา

## ประวัติความเป็นมา



นับแต่วันที่สมเด็จพระพุทธองค์ได้ตรัสรู้ คือ ในวันเพ็ญ เดือน ๖ พระองค์ประทับเสวยวิมุตติสุขในบริเวณโพธิ์มณฑปนั้น ตลอด ๗ สัปดาห์ คือ

สัปดาห์ที่ ๑ คงประทับอยู่ที่ควงไม้สัตถะอันเป็นไม้มหาโพธิ์ เพราะเป็นที่ตรัสรู้ทรงใช้เวลาพิจารณาปฏิบัติจนอุป-  
ปาตกรรมทบทวนอยู่ตลอด ๗ วัน

สัปดาห์ที่ ๒ เสด็จไปทางทิศอีสานของต้นโพธิ์ ประทับ  
ยืนกลางแจ้งเพ่งดูไม้มหาโพธิ์ โดยไม่กะพระนิเวศน์รอบอยู่ในที่  
แห่งเดียวจนตลอด ๗ วัน ที่ประทับยืนนั้นปรากฏเรียกในภายหลัง  
ว่า “อนิมิสสเจตีย์”

สัปดาห์ที่ ๓ เสด็จไปประทับอยู่ที่กิ่งกลางระหว่างอนิมิสสเจตีย์กับต้นมหาโพธิ์แล้ว  
ทรงจงกรมอยู่ ณ ที่ตรงนั้นตลอด ๗ วัน ซึ่งต่อมาเรียกตรงนั้นว่า “จกกรมเจตีย์”

สัปดาห์ที่ ๔ เสด็จไปทางทิศพายัพของต้นมหาโพธิ์ ประทับนั่งขัดบัลลังก์พิจารณา  
พระอภิธรรมอยู่ตลอด ๗ วัน ที่ประทับขัดสมาธิเพชานั้น ต่อมาเรียกว่า “รัตนฆรเจตีย์”

สัปดาห์ที่ ๕ เสด็จไปทางทิศบูรพาของต้นโพธิ์ ประทับที่ควงไม้ไทรชื่อช่อชบาลนิโครธ  
อยู่ตลอด ๗ วัน ในระหว่างนั้นทรงตรัสแก้ปัญหาของพราหมณ์ผู้หนึ่ง ซึ่งทูลถามในเรื่องความเป็น  
พราหมณ์

สัปดาห์ที่ ๖ เสด็จไปทางทิศอาคเนย์ของต้นมหาโพธิ์ ประทับที่ควงไม้จิกเสวยวิมุตติสุข  
อยู่ตลอด ๗ วัน ฝนตกพรำตลอดเวลา พญานาคมาวงขดล้อมพระองค์ และแผ่พังพานบังฝน  
ให้พระองค์ทรงเปล่งพระอุทาน สรรเสริญความสงบ และความไม่เบียดเบียนกันว่าเป็นสุขในโลก

สัปดาห์ที่ ๗ เสด็จย้ายสถานที่ไปทางทิศใต้ของต้นมหาโพธิ์ ประทับที่ควงไม้เกิดเสวย  
วิมุตติสุขตลอด ๗ วัน มีพาลิข ๒ คน ชื่อตปฺลสะกับภัลลิกะเดินทางจากอุกกถชนบทมาถึงที่นั้น  
ได้เห็นพระพุทธองค์ประทับอยู่ จึงนำข้าวสัตตมุง ข้าวสัตตुक้อน ซึ่งเป็นเสบียงกรังของตนเข้าไปถวาย  
พระองค์ทรงรับเสวยเสร็จแล้ว สองพาลิขก็ประกาศตนเป็นอุบาสก นับเป็นอุบาสกคู่แรก

ในประวัติศาสตร์ ทรงพิจารณาสัตว์โลกเมื่อล่วงสัปดาห์ที่ ๗ แล้ว พระองค์เสด็จกลับมาประทับที่ควง  
ไม้ไทรชื่ออชปาลนิโครธอีก ทรงคำนึงว่า ธรรมที่พระองค์ตรัสรู้นี้ ลึกซึ้งมาก ยากที่สัตว์อื่นจะรู้ตาม  
จึงท้อพระทัยที่จะสอนสัตว์โลกแต่อาศัยพระกรุณาเป็นที่ตั้ง ทรงเล็งเห็นว่าโลกนี้ผู้ที่พอจะรู้ตามได้  
ก็คงมี เปรียบกับดอกบัว ๔ ประเภท คือ

๑. **อุคตติตัญญู** ได้แก่ ผู้ที่มีอุปนิสัยสามารถรู้ธรรมพิเศษได้ทันทีทันใดในขณะที่มี  
ผู้สั่งสอนหรือพวกที่มีสติปัญญาฉลาดเฉลียว เป็นสัมมาทิฏฐิ เมื่อได้ฟังธรรมก็สามารถรู้และเข้าใจ  
ในเวลาอันรวดเร็วเปรียบเหมือนดอกบัวที่โผล่ขึ้นพ้นน้ำแล้ว พร้อมทั้งจะบานในเมื่อได้รับแสง  
พระอาทิตย์ในวันนั้น

๒. **วิปจิตัญญู** ได้แก่ ผู้ที่สามารถจะรู้  
ธรรมพิเศษได้ ต่อเมื่อท่านขยายความย่อให้พิสดาร  
ออกไปหรือพวกที่มีสติปัญญาปานกลาง เป็นสัมมาทิฏฐิ  
เมื่อได้ฟังธรรมแล้วพิจารณาตามและได้รับการอบรม  
ฝึกฝนเพิ่มเติม จะสามารถรู้และเข้าใจได้ในเวลา  
อันไม่ช้า เปรียบเหมือนดอกบัวที่ตั้งอยู่เสมอรระดับน้ำ  
จักบานในวันรุ่งขึ้น



๓. **เนยยะ** ได้แก่ ผู้ที่พากเพียรพยายามฟัง คิด ถาม ท่องอยู่เสมอไม่ทอดทิ้ง จึงได้รู้ธรรม  
พิเศษหรือพวกที่มีสติปัญญาน้อย แต่เป็นสัมมาทิฏฐิ เมื่อได้ฟังธรรมแล้วพิจารณาตามและได้รับการ  
อบรมฝึกฝนเพิ่มอยู่เสมอ มีความขยันหมั่นเพียรไม่ย่อท้อ มีสติมั่นประกอบด้วยศรัทธาปสาทะ  
ในที่สุดก็สามารถรู้และเข้าใจได้ในวันหนึ่งข้างหน้า เปรียบเหมือนดอกบัวที่ยังไม่โผล่ขึ้นจากน้ำ  
ได้รับการหล่อเลี้ยงจากน้ำ แต่จะโผล่แล้วบานขึ้นในวันต่อ ๆ ไป

๔. **ปทปรมะ** ได้แก่ ผู้ที่แม้ฟัง คิด ถาม ท่อง แล้วก็ไม่สามารถรู้ธรรมพิเศษได้หรือพวก  
ที่ไร้สติปัญญา และยังมีมิฉชาติภูมิ แม้ได้ฟังธรรมก็ไม่อาจเข้าใจความหมายหรือรู้ตามได้ ทั้งยัง  
ขาดศรัทธาปสาทะ ไร้ซึ่งความเพียร เปรียบเหมือนดอกบัวที่อยู่ใต้น้ำติดกับเปลือกตม รังแต่จะเป็น  
รักษาหารแห่งปลาและเต่า

การประกอบพิธีในวันอาสาฬหบูชา เพื่อระลึกถึงความสำคัญทั้ง ๓ ประการ ที่เกิดขึ้น  
ในสมัยพุทธกาล และน้อมนำคำสั่งสอนมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติ

การประกอบพิธีในวันสำคัญนี้ แบ่งออกเป็น ๓ อย่าง คือ

๑. พิธีหลวง
๒. พิธีราษฎร์
๓. พิธีสงฆ์



สำหรับพิธีหลวงและพิธีราษฎร์นั้น มีการปฏิบัติเช่นเดียวกับวันมาฆบูชาและวันวิสาขบูชา คือ การถือศีล ปฏิบัติธรรม เวียนเทียน และฟังธรรมเทศนา เป็นต้น ในส่วนของพิธีสงฆ์ เมื่อวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ จะมีการสวดมนต์ทำวัตรเย็นหรือตอนค่ำแล้วสวดธรรมจักกัปปวัตตนสูตร หรือพิธีการอื่น ๆ ซึ่งแล้วแต่ทางวัดจะเป็นผู้กำหนด และมีพิธีเวียนเทียนเช่นเดียวกับวันมาฆบูชา และวันวิสาขบูชา



## พิธีกรรมวันพระหรือวันธรรมสวนะ



**วันธรรมสวนะ** (อ่านว่า วัน-ท่า-มะ-สะ-วะ-นะ) คือวันกำหนดประชุมฟังธรรมของพุทธบริษัท ที่เรียกเป็นคำสามัญโดยทั่วไปว่า “วันพระ” เป็นประเพณีนิยมของพุทธบริษัทที่ได้ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาแล้วแต่ครั้งพุทธกาล โดยถือว่าการฟังธรรมตามกาลที่กำหนดเป็นประจำไว้ ย่อมก่อให้เกิดสติปัญญาและสิริมงคลแก่ผู้ฟังอย่างน้อยได้รับธรรมสวนานิสงส์อยู่เสมอ วันกำหนดฟังธรรมนี้ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ในเดือนหนึ่ง ๆ ทั้งข้างขึ้นและข้างแรมรวม ๔ วัน ได้แก่

๑. วันขึ้น ๘ ค่ำ
๒. วันขึ้น ๑๕ ค่ำ
๓. วันแรม ๘ ค่ำ
๔. วันแรม ๑๔ หรือ ๑๕ ค่ำ (หากตรงกับเดือนขาด เป็นแรม ๑๔ ค่ำ) ของทุกเดือน

วันทั้ง ๔ นี้ ถือกันว่าเป็นวันกำหนดประชุมฟังธรรมโดยปกติ และนิยมเป็นวันรักษาศีลอุโบสถสำหรับฆราวาสผู้ต้องการอบรมกุศลอีกด้วย วันธรรมสวนะนี้ พุทธบริษัทได้ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาแต่ครั้งสมัยพุทธกาลจนกระทั่งปัจจุบัน

### ประวัติความเป็นมาของวันธรรมสวนะ

ในสมัยพุทธกาล พระเจ้าพิมพิสารได้เข้าเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และกราบทูลว่า “นักบวชศาสนาอื่น เขามีวันประชุมสนทนาเกี่ยวกับหลักธรรมคำสั่งสอนในศาสนาของเขา แต่ในศาสนาพุทธยังไม่มี” พระพุทธองค์จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์ประชุมสนทนาและแสดงพระธรรมเทศนาแก่ประชาชนในวัน ๘ ค่ำ ๑๔ ค่ำ และ ๑๕ ค่ำ พุทธศาสนิกชนจึงถือวันดังกล่าวเป็นวันธรรมสวนะ เพื่อกำหนดให้มีการประชุมพร้อมเพรียงกันฟังธรรม



ในสมัยพุทธกาล (พุทธกาล = สมัยที่พระพุทธเจ้าทรงพระชนม์อยู่) นั้น สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประชุมพระสงฆ์สาวกเพื่อทรงสั่งสอนธรรม การประชุมสงฆ์ซึ่งเป็นสาวกของพระพุทธองค์นั้น ก็ได้นัดหมายไปประชุมกัน และจะมีพระสงฆ์รูปหนึ่งเป็นผู้สวดพระปาฏิโมกข์ พระภิกษุทุกรูปก็จะนั่งฟังด้วยอาการอันสำรวมและตั้งใจจนกระทั่งจบ

คำว่า “สวนะ” แปลว่า การฟัง, และคำว่า “ธรรมสวนะ” แปลว่า การฟังธรรม นั่นคือ วันธรรมสวนะ ก็แปลว่า กำหนดประชุมฟังธรรมหรือพูดตามภาษาชาวบ้านทั่วไปว่า วันไปฟังเทศน์กันนั่นเอง หนึ่ง วันพระในทางศาสนาก็ยังได้เรียกว่า วันอุโบสถ ซึ่งแปลว่าวันจำศีลของอุบาสก อุบาสิกาผู้ต้องการบุญกุศลเป็นกรณีพิเศษ

พิธีของชาวบ้าน โดยพุทธศาสนิกชนก็จะไปร่วมทำบุญตักบาตร ถวายอาหารหวานคาว แต่พระสงฆ์ สมาทานศีล (รับศีล) และฟังพระธรรมเทศนาที่วัด



ในวันธรรมสวนะ ชาวบ้านจะละเว้นการประพฤติกิจที่เป็นบาปต่าง ๆ การสมาทานศีลในวันนี้ เช่น รับศีล ๕ หรือศีล ๘ ซึ่งเรียกว่า อุโบสถศีล พระสงฆ์จะแสดงพระธรรมเทศนาหรือธรรมสากัจฉา หรือสนทนาธรรมกัน การประชุมฟังธรรมในวันธรรมสวนะจึงมีพิธีกรรมที่ต้องปฏิบัติเกิดขึ้น โดยนิยมเป็นระเบียบปฏิบัติซึ่งเรียกกันว่าขั้นตอนพิธีกรรมดังต่อไปนี้

### พิธีกรรมที่นิยมปฏิบัติในวันธรรมสวนะ:

๑. ในวันธรรมสวนะตอนเช้า ประมาณ ๙.๐๐ น. พระภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกาประชุมพร้อมกันในสถานที่กำหนดแสดงธรรมจะเป็นอุโบสถ วิหาร ศาลาการเปรียญ ภายในวัดหรือพุทธสถานสมาคมแห่งใดก็ได้ จัดให้นั่งกันเป็นส่วนสัดเรียบร้อย มีพระพุทธรูปและที่บูชาประดิษฐานอยู่เบื้องหน้าจัดให้มีความสง่าตามสมควร

๒. เมื่อพร้อมแล้วพระภิกษุสามเณรเริ่มทำวัตรเช้าตามแบบนิยม ซึ่งทั่ว ๆ ไปใช้ระเบียบ คือ

- ก) นำบูชาพระรัตนตรัย (อรหํ สมมาสมพุทโธ ภควา...)
- ข) สวดปฐพภาคนมการ (นโม...)
- ค) สวดพุทธานิฉิต (โย โส ตถาคต...)
- ฅ) สวดธมมานิฉิต (โย โส สุวากุขาโต...)
- ง) สวดสงฆานิฉิต (โย โส สุปฏิปนโน...)
- จ) สวดรัตนตตยปณามคาถา และ สงเวคปริกิตตตตปารตต่อ (พุทโธ สุตพุโธ...)

๓. เมื่อภิกษุสามเณรทำวัตรจบเพียงนี้ อุบาสกอุบาสิกาเริ่มทำวัตรตามบทซึ่งกล่าวแล้วในเรื่องพิธีรักษาอุโบสถ

๔. เสร็จพิธีทำวัตร หัวหน้าอุบาสกหรืออุบาสิกาประกาศอุโบสถพระธรรมกถึกขึ้นธรรมาสน์

๕. เมื่อจบประกาศอุโบสถแล้ว อุบาสกอุบาสิกาทั้งหมดคุกเข่าประนมมือกล่าวคำอาราธนาอุโบสถศีลพร้อมกัน พระธรรมกถึกให้ศีล ๘ เป็นอุโบสถศีลเต็มที่ แต่ถ้าผู้ใดมีอุตสาหะจะรักษาเพียงศีล ๕ เท่านั้น ก็รับสมาทานเพียง ๕ ข้อ ในระหว่างข้อที่ ๓ ซึ่งพระธรรมกถึกให้ด้วยบทว่า อพฺรหฺมจฺริยา...พึงรับสมาทานว่า กามเมสุมิฉจจาธา...เสียและรับต่อไปจนครบ ๕ ข้อ เมื่อครบแล้วก็กราบ ๓ ครั้ง ลงนั่งราบไม่ต้องรับต่อไป

๖. ต่อจากรับศีลแล้วพระธรรมกถึกแสดงธรรมระหว่างแสดงธรรมพึงประนมมือฟังด้วยความตั้งใจจนจบ

๗. เมื่อเทศน์จบแล้วหัวหน้านำกล่าวสาธุการตามแบบที่กล่าวในเรื่องพิธีรักษาอุโบสถ จบแล้วเป็นอันเสร็จ พิธีประชุมฟังธรรมตอนเช้า จะกลับบ้านหรือจะอยู่ฟังธรรมในตอนบ่ายก็แล้วแต่อัธยาศัย

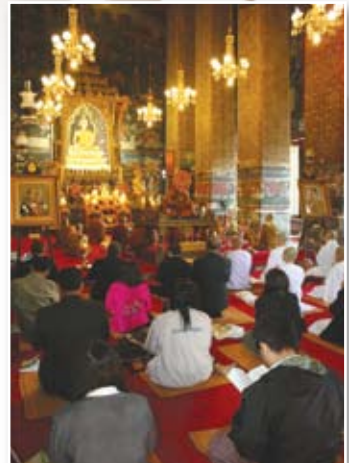
## พิธีรักษาอุโบสถ

อุโบสถ เป็นเรื่องของกุศลกรรมสำคัญประการหนึ่งของคฤหัสถ์ แปลว่า การเข้าจำเป็นอุบายขัดเกลากิเลสอย่างหยาบให้เบาบาง และเป็นทางแห่งความสงบ ระวังอันเป็นความสุขอย่าง



สูงที่สุดในพระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้น พุทธศาสนิกชนผู้อยู่ในฆราวาสวิสัย จึงนิยมเอาใจใส่หาโอกาสประพฤติปฏิบัติตามสมควร อุโบสถของคฤหัสถ์ที่กล่าวนี้มี ๒ อย่าง คือ ปกติอุโบสถอย่าง ๑ ปฏิชาครอุโบสถอย่าง ๑ อุโบสถที่รับรักษากันตามปกติเฉพาะวันหนึ่งคือหนึ่งอย่างที่รักษากันตามปกติทั่วไป เรียกว่า ปกติอุโบสถ ส่วนอุโบสถที่รับและรักษาเป็นพิเศษกว่าปกติ

คือ รักษาคราวละ ๓ วัน จัดเป็นวันรับวันหนึ่ง วันรักษาวินหนึ่ง และวันส่งวันหนึ่ง เช่น จะรักษาอุโบสถวัน ๘ คำ ต้องรับและรักษามาแต่วัน ๗ คำ ตลอดไปถึงสุดวัน ๘ คำ คือ ได้อรุณใหม่ของวัน ๑๐ คำ นั่นเอง จึงหยุดรักษา อย่างนี้เรียกว่า ปฏิชาครอุโบสถทั้ง ๒ อย่างนี้ ต่างกันเฉพาะวันที่รักษามากน้อยกว่ากันเท่านั้น และการรักษาอุโบสถทั้ง ๒ อย่างนี้ โดยเนื้อแท้ก็คือสมาทานรักษาศีล ๘ อย่างเคร่งครัด เป็นเอกัษมสมาทานมันคงอยู่ด้วยความผูกใจจนตลอดกาลของอุโบสถที่ตนสมาทานนั้น จึงเป็นเหตุให้เกิดประโยชน์สำคัญดังกล่าว แล้วการรักษาอุโบสถนี้ ประกอบด้วยพิธีกรรมซึ่งปฏิบัติกันมาโดยระเบียบต่อไปนี้



## ขั้นตอนพิธี

๑. เมื่อตั้งใจจะรักษาอุโบสถวันพระใด ฟังตื่นแต่เช้ามีดก่อนรุ่งอรุณของวันนั้นพอได้เวลารุ่งอรุณของวันนั้น เตรียมตัวให้สะอาดเรียบร้อยตลอดถึงการบ้วนปากแล้วบูชาพระเปล่งวาจาอธิษฐานอุโบสถด้วยตนเองก่อนว่า “อิมัง อัญญังคะสะมันนาคะตัง, พุทธะปัญญุตตังอุโปสะถัง, อิมัญจะ รัตติง อิมัญจะ ทิวะสัง, สัมมะเทวะ อะภิกขิตุง สะมาทียามิ.” แปลเป็นภาษาไทยว่า “ข้าพเจ้าขอสมათานเอาซึ่งองค์อุโบสถศีลที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ อันประกอบด้วยองค์แปดประการนี้ เพื่อจะรักษาไว้ให้ดี มิให้ขาด มิให้ทำลาย ตลอดคืนหนึ่งและวันหนึ่งในเวลาวันนี้” แล้วยับยั้งรอเวลาอยู่ด้วยอาการสงบเสงี่ยมตามสมควร รับประทานอาหารเช้าแล้วไปสู่สมาคม ณ วัดใดวัดหนึ่ง เพื่อรับสมათานอุโบสถศีลต่อพระสงฆ์ตามประเพณี

๒. โดยปกติอุโบสถนั้น เป็นวันธรรมสวนะ ภายในวัดพระสงฆ์สามเณรย่อมลงประชุมกันในพระอุโบสถ หรือศาลาการเปรียญ เป็นต้น หลังจากฉันภัตตาหารเช้าแล้ว บางแห่งมีทำบุญตักบาตรที่วัดประจำทุกวัน พระภิกษุสามเณรลงฉันอาหารบิณฑบาตพร้อมกันทั้งวัดเสร็จภัตตาหารแล้วขึ้นกุฏิทำสรีริกขพสมสมควรแล้วลงประชุมพร้อมกันอีกครั้งหนึ่งตอนสายประมาณ ๙.๐๐ นาฬิกา ต่อหน้าอุบาสกอุบาสิกาแล้วทำวัตรเช้า พอภิกษุสามเณรทำวัตรเสร็จ อุบาสกอุบาสิกาทำวัตรเข้าร่วมกันตามแบบนิยมของวัดนั้น ๆ



๓. ทำวัตรจบแล้ว หัวหน้าอุบาสกหรืออุบาสิกาคุกเข่าประนมมือประกาศองค์อุโบสถทั้งคำบาลีและคำไทยคำประกาศองค์อุโบสถ



อัชชะ โภจนโต ปักข์สสะ อัญญะมีทิวะโส  
เอวะรุโป โข โภจนโต ทิวะโส, พุทธะนะ กะคะวะตา  
ปัญญุตตัสสะ รัมมัสสะวะนัสสะ เจวะ, ตะคัคคัตถายะ  
อุปาสะกะอุปาสิกาณัง อุโปสะถัสสะ จะ กาโล โหติ,  
หันทะ มะยัง โภจนโต สัพเพ อิธะ สะมาคะตา, ตัสสะ  
กะคะวะโต รัมมานุรัมมะปะฏิปัตติยา ปุชะนัตถายะ,  
อิมัญจะ รัตติง อิมัญจะ ทิวะสัง อัญญังคะสะมันนาคะตัง  
อุโปสะถัง อุปะวะสิสสามาติ, กาละปะริจเจทัง กัตถวา ตัง ตัง เวระมะณัง อารัมมะณัง กะริตวา,  
อะวิกขิตตะจิตตา หุตวา ลักกัจจิง อุโปสะถัง สะมาทียะยามะ, อีทิสัง หิ อุโปสะถัง สัมปัตตานัง  
อัมหากัง ชีวิตัง มา นิรัตถะกัง โหตุ.

**คำแปล** ขอประกาศเริ่ม เรื่องความที่จะสมาทานรักษาอุโบสถอันพร้อมไปด้วยองค์ ๘ ประการ ให้สาธุชนที่ได้ตั้งจิตสมาทานทราบทั่วกันก่อนแต่จะสมาทาน ณ บัดนี้ ด้วยวันนี้เป็นวันอัฐมามีดิถี ที่แปดแห่งปักษ์มาถึงแล้ว ก็แหละวันเช่นนี้เป็นกาลที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติแต่งตั้งไว้ในประหมุกันฟังธรรม และเป็นกาลที่จะรักษาอุโบสถของอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลายเพื่อประโยชน์แก่ การฟังธรรมนั้นด้วย เชิญเถิดเราทั้งหลายทั้งปวงที่ได้มาประชุมพร้อมกัน ณ ที่นี้ ฟังกำหนดกาลว่า จะรักษาอุโบสถตลอดวันหนึ่งกับคืนหนึ่งนี้ แล้วพึงทำความเว้นโทษนั้น ๆ เป็นอารมณ์ (คือ เว้นจาก ฆ่าสัตว์ ๑ เว้นจากลักขโมยสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ให้ ๑ เว้นจากประพฤติกกรรมที่เป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์ ๑ เว้นจากเจรจาคำเท็จล่อลวงผู้อื่น ๑ เว้นจากดื่มกินสุราเมรัยอันเป็นเหตุที่ตั้งแห่งความประมาท ๑ เว้นจากบริโภคอาหารตั้งแต่เวลาพระอาทิตย์เที่ยงแล้วไปจนถึงเวลาอรุณขึ้นมาใหม่ ๑ เว้นจากฟ้อนรำขับร้อง และประโคมเครื่องดนตรีต่าง ๆ และการดูการละเล่น แต่บรรดาที่เป็นข้าศึกแก่กุศลทั้งสิ้น และตัดทรงประทับตกแต่งร่างกายด้วยดอกไม้ ของหอม เครื่องประดับ เครื่องทำ เครื่องย้อม ผัดผิว ทำกายให้วิจิตรงดงามต่าง ๆ อันเป็นเหตุที่ตั้งแห่งความกำหนัดยินดี ๑ เว้นจากนั่งนอนเหนือเตียงตั้งม้ายี่มีเท้าสูงเกินประมาณและที่นั่งที่นอนใหญ่ภายในมีนุ่นและสำลีเครื่องปูลาดที่วิจิตรด้วยเงินและทองต่าง ๆ ๑ อย่าให้จิตฟุ้งซ่านส่งไปอื่น พึงสมาทานเอาองค์อุโบสถทั้งแปดประการโดยเคารพ เพื่อจะบูชาสมเด็จพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าขึ้นด้วยธรรมานุธรรมปฏิบัติ อนึ่ง ชีวิตของเราทั้งหลายที่ได้ เป็นอยู่รอดมาถึงวันอุโบสถเช่นนี้ จงอย่าได้ล่วงไปเสียเปล่าจากประโยชน์เลย

**หมายเหตุ** คำประกาศนี้สำหรับวันพระ ๘ คำ ทั้งข้างขึ้นและข้างแรม ถ้าเป็นวันพระ ๑๕ คำ เปลี่ยนบาลีเฉพาะคำที่ขีดเส้นใต้ว่า ปันณระระสี ทิวะโส และเปลี่ยนคำไทยที่ขีดเส้นใต้เป็นว่า “วันปันณระสีดิถี ที่สิบห้า ถ้าเป็นวันพระ ๑๔ คำ เปลี่ยนบาลีตรงนั้นว่า จาตุททสีทิวะโส และเปลี่ยนคำไทยแห่งเดียวกันว่า วันจาตุททสีดิถีที่สิบสี่”



สำหรับคำไทยภายในวงเล็บ จะว่าด้วยก็ได้ ไม่ว่าด้วยก็ได้ แต่มีนิยามว่าในวัด ท่านให้สมาทานอุโบสถศีลบอกให้สมาทานทั้งคำบาลีและคำแปลในตอนต่อไปเป็นข้อ ๆ เวลาประกาศก่อนสมาทานนี้ไม่ต้องว่าคำในวงเล็บเพราะพระท่านจะบอกให้สมาทาน

เมื่อจบประกาศนี้แล้ว สำหรับวัดที่ท่านให้สมาทานอุโบสถศีลแต่เฉพาะคำบาลีเท่านั้น ไม่บอกคำแปลด้วย เวลาประกาศก่อนสมาทานนี้ ควรว่าความในวงเล็บทั้งหมด

๔. เมื่อหัวหน้าประกาศจบแล้ว พระสงฆ์ผู้แสดงธรรมขึ้นนั่งบนธรรมาสน์ อุบาสกอุบาสิกาทุกคนฟังนั่งคุกเข่ากราบพร้อมกัน ๓ ครั้ง แล้วกล่าวคำอาราธนาอุโบสถศีลพร้อมกันว่า

มะยัง กัณฑ์, ตีสระระณนะ สะหะ อัญฐังคะสะมันนาคะตัง อุโปสะถัง ยาจามะ, ทุตติยัมปิ มะยัง กัณฑ์, ตีสระระณนะ สะหะ อัญฐังคะสะมันนาคะตัง อุโปสะถัง ยาจามะ, ตะติยัมปิ มะยัง กัณฑ์, ตีสระระณนะ สะหะ อัญฐังคะสะมันนาคะตัง อุโปสะถัง ยาจามะ ต่อจากนั้นควรตั้งใจรับสรณคมน์และศีลโดยเคารพ คือ ประณมมือ

๕. ฟังว่าตามคำที่พระสงฆ์บอกเป็นตอน ๆ ไป คือ นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ (๓ จบ)

พุทฺธัง สาระณัง คัจฉามิ, ฐัมมัง สาระณัง คัจฉามิ, สังฆัง สาระณัง คัจฉามิ, ทุตติยัมปิ พุทฺธัง สาระณัง คัจฉามิ, ทุตติยัมปิ ฐัมมัง สาระณัง คัจฉามิ, ทุตติยัมปิ สังฆัง สาระณัง คัจฉามิ, ตะติยัมปิ พุทฺธัง สาระณัง คัจฉามิ, ตะติยัมปิ ฐัมมัง สาระณัง คัจฉามิ, ตะติยัมปิ สังฆัง สาระณัง คัจฉามิ.

เมื่อพระสงฆ์ว่า “ตีสระระณะคะมะนัง นิฏฐิตัง” ควรรับพร้อมกันว่า “อามะ กัณฑ์” แล้วท่านจะให้ศีลต่อไป คอยรับพร้อมกันตามระยะที่ท่านหยุดดังต่อไปนี้ ปาณาติปาตา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ, อะทินนาทานา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ, กามสุมิฉาจารา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ, (อะพรหมมะจะริยา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ) มุสสาวาทา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ, สุราเมรัยยะมัจชชะปะมาทัฏฐานา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ, (ต่อจากนี้พระท่านจะสรุปอานิสงส์ของศีล เราควรตั้งใจฟังเพื่อให้เกิดเป็นบุญกุศลจริง ๆ) อิมานิ ปัญจะ สิกขาปะทานิ สีเลนะ สุคะติง ยันติ, สีเลนะ โภคะสัมปะทา, สีเลนะ นิพพุติง ยันติ, ตัสมา สีลัง วิโสธะเย. ถ้าให้ศีล ๘ ก็ว่าเหมือนกัน เปลี่ยนแต่ชื่อ กามะ เป็น อะพรหมมะจะริยา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ เท่านั้น แล้วต่อจากชื่อ สุรา ไปดังนี้ วิกาละโกชะนา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ, นัจจะคีตะวาทิตะวิสุกะทัสสนะมาลาตันชะวิเลปะนะธาระณะมัณฑะนะวิภูสะนัฏฐานา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ, อุจจาสะยะนะมะหาสะยะนา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ, (สรุปเหมือนศีล ๕ เปลี่ยนแต่ ปัญจะ เป็น อัญฐะ เท่านั้น) ถ้าให้อุโบสถศีล ใช้คำว่าต่อจากข้อสุดท้าย ทีละตอนดังนี้ อิมัง อัญฐังคะสะมันนาคะตัง, พุทธะปัญญุตตัง อุโปสะถัง, อิมัญจะ รัตติง อิมัญจะ ทิวะลัง, สัมมะเทวะ อะภีรักขิตุง สะมาทิยามิ.

หยุดรับเพียงเท่านี้ ในการให้ศีลอุโบสถนี้ตลอดถึงคำสมาทานทำศีลบางวัดให้เฉพาะ คำบาลี มิได้แปลให้ บางวัดให้คำแปลด้วย ทั้งนี้ สุดแต่นิยมอย่างไรตามความเหมาะสมของบุคคล และสถานที่นั้น ๆ ถ้าท่านแปลให้ด้วย ฟังว่าตามเป็นข้อ ๆ และคำ ๆ ไปจนจบ ต่อนี้พระสงฆ์จะว่า

“อิมานิ อัญฐะ สิกขาปะทานิ อุโปสะถะวะเสนะ มะนะสิคะริตวา, สาธุกัง อัมปะมาเทนะ รักขิตัพพานิ” ฟังรับพร้อมกันเมื่อท่านกล่าวจบคำนี้ว่า “อามะ กัณฑ์” แล้วพระสงฆ์จะว่า อานิสงส์ศีลต่อไป ดังนี้ สีเลนะ สุคะติง ยันติ สีเลนะ โภคะสัมปะทา สีเลนะ นิพพุติง ยันติ, ตัสมา สีลัง วิโสธะเย ท่านว่าจบ ฟังกราบพร้อมกัน ๓ ครั้ง ต่อนี้นั่งกราบพับเพียบประณมมือฟังธรรม ซึ่งท่านจะได้แสดงต่อไป

๖. เมื่อพระแสดงธรรมจบแล้ว ทุกคนให้สาธุการและสวดประกาศตนพร้อมกัน สาธุ สาธุ สาธุ, อะหัง พุทธัญจะ ธัมมัญจะ สังฆัญจะ สรรณัง คะโต, (หญิงว่า คคะตา) อุปาสะกัตตัง (หญิงว่า อุปาสิกัตตัง) เทเสสิญจ กิกขุสังฆัสสะ สัมมุขา, เอตัง เม สรรณัง เขมัง เอตัง สรรณะมุตตะมัง เอตัง สรรณะมาคัมมะ สัพพะทุกขา ปะมุจจะเย ยะถาพะลัง จะเรยาหัง สัมมาสัมพุทเธ สาสะนัง ทุกชะ นิสสรณัสเสวะ ภาคี อัสสัง (หญิงว่า ภาคินิสสัง) อะนาคะเต ฯ



**หมายเหตุ** คำสวดประกาศข้างต้นนี้ ถ้าผู้ว่าเป็นผู้หญิง ฟังเปลี่ยนคำที่เน้นคำไว้ ดังนี้ คะโต เปลี่ยนเป็นว่า คคะตาอุปาสะกัตตัง เปลี่ยนเป็นว่า อุปาสิกัตตังภาคี อัสสัง เปลี่ยนเป็นว่า ภาคินิสสัง

นอกจากนี้เหมือนกันเมื่อสวดประกาศนี้จบแล้ว ฟังกราบพร้อมกันอีก ๓ ครั้ง เป็นอันเสร็จพิธีตอนเช้าเพียงเท่านี้

ตอนนี้ผู้รักษาอุโบสถพึงยับยั้งอยู่ที่วัด ด้วยการนั่งสมาทานธรรมกันบ้าง ภาวนากัมมัฏฐานตามสัปปายะของตนบ้าง หรือจะท่องบ่นสวดมนต์และอ่านหนังสือธรรมอะไรก็ได้



## พิธีกรรมวันเข้าพรรษา

### ความหมายของวันเข้าพรรษา

“พรรษา” แปลว่า “ฤดูฝน” ปีหนึ่งก็ผ่านฤดูฝนหนึ่งครั้ง คนที่อยู่มาเท่านั้นเท่านั้นก็คืออยู่มาเท่านั้นปีในที่ทั่ว ๆ ไป จึงแปลพรรษากันว่า ปี

“เข้าพรรษา” ก็คือ “เข้าฤดูฝน” คือ ถึงเวลาที่จะต้องหยุดการเดินทางในฤดูฝน พักอยู่ในที่ใดที่หนึ่งเป็นประจำ โดยไม่แรมคืนที่อื่น เพราะเหตุนี้ จึงมีคำเกิดขึ้นอีกคำหนึ่ง คือคำว่า “จำพรรษา”



“จำพรรษา” ก็คือ อยู่ประจำวัดในฤดูฝน หมายความว่า พระสงฆ์จะต้องอยู่ในวัดที่ตนอธิษฐานพรรษาตลอด ๓ เดือนในฤดูฝน จะไปแรมคืนที่อื่นไม่ได้ นอกจากมีเหตุจำเป็น

“วันเข้าพรรษา” ก็คือ วันที่พระสงฆ์ทำพิธีอธิษฐานพรรษา ซึ่งเป็นวันแรกของการจำพรรษา

“อธิษฐาน” แปลว่า ตั้งใจกำหนดแน่นอนลงไป “อธิษฐานพรรษา” ก็คือ ตั้งใจกำหนดแน่นอนลงไปว่าจะอยู่ประจำ ณ ที่นั้นตลอด ๓ เดือนในฤดูฝน

### ประวัติความเป็นมา

มูลเหตุที่พระสงฆ์ต้องจำพรรษา กล่าวความตามบาลี วัสสูปนายิกขันธกะ คัมภีร์มหาวรรคพระวินัยปิฎก เล่มที่ ๑ ว่า ในมัชฌิมประเทศสมัยโบราณ คืออินเดียตอนเหนือ เมื่อถึงฤดูฝนพื้นที่ย่อมเป็นโคลนเลนเลนทั่วไป ไม่สะดวกแก่การเดินทาง คราวหนึ่งมีพระผู้ที่เรียกว่า ฉัพพัคคีย์ คือเป็นกลุ่ม ๖ รูปด้วยกัน ไม่รู้จักกาล เทียวไปทุกฤดูกาล ไม่หยุดพักเลย แม้ในฤดูฝนก็ยังเดินทางเที่ยวเหยียบย่ำข้าวกล้า หลุมไร่บด และสัตว์เล็ก ๆ ตาย คนทั้งหลายพากันติเตียนว่า ในฤดูฝนแม้พวกเดียริถย์แลบริพาชกเขาก็กินหยุด ที่สุดจนนกก็ยังรู้จักทำรังบนยอดไม้เพื่อหลบฝน แต่พระสมณศากยบุตรทำไมจึงยังเที่ยวอยู่ทั้ง ๓ ฤดู เหยียบย่ำข้าวกล้า และต้นไม้ที่เป็นของเป็นอยู่และทำให้สัตว์ตายเป็นอันมาก



เมื่อพระพุทธองค์ทรงทราบเรื่อง ขณะนั้นพระองค์ประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน เมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ จึงรับสั่งให้พระสงฆ์ประชุมพร้อมกันตรัสถามจนได้ความเป็นจริงแล้ว จึงได้วางระเบียบให้พระภิกษุเข้าอยู่ประจำที่แห่งเดียว ในฤดูฝนตลอดระยะเวลา ๓ เดือน เรียกว่า จำพรรษา ด้วยเหตุนี้ ภิกษุสงฆ์ที่อธิษฐานเข้าพรรษาแล้วจะไปค้างแรมที่อื่นนอกเหนือจากอาวาสหรือที่อยู่ของตนไม่ได้ แม้แต่คืนเดียว หากไปแล้วไม่สามารถกลับมาในเวลาที่กำหนด คือก่อนรุ่งสว่างถือว่าพระภิกษุรูปนั้นขาดพรรษา

## วันเข้าพรรษาในประเทศไทย



ตามประวัติศาสตร์ พุทธศาสนิกชนชาวไทยได้เริ่มบำเพ็ญกุศลเนื่องในเทศกาลเข้าพรรษานี้ ตั้งแต่กรุงสุโขทัยเป็นราชธานีดังที่ปรากฏในหลักศิลาจารึกว่า “พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองสุโขทัย ทั้งชาวแม่ชาวเจ้า ทั้งท่วยบ่าว ท่วยนาง ลูกเจ้าลูกขุนทั้งลั้นทั้งหลาย ทั้งหญิงทั้งชาย ผูกท่วย มีศรัทธา ในพุทธศาสนา มักทรงศีล เมื่อพรรษาทุกคน”

และมีหลักฐานปรากฏอยู่ในหนังสือ เรื่อง “นางนพมาศหรือตำรับตำราศรีจุฬาลักษณ์” พอสรรูปสาระสำคัญได้ ดังนี้

เมื่อถึงวันกลางเดือน ๘ ซึ่งเป็นวันเข้าพรรษาจะมีการสักการบูชาเป็นพระราชพิธีใหญ่ พระภิกษุสงฆ์จะอยู่จำพรรษาตลอดเวลา ๓ เดือนทั่วไปทุกวัด ฝ่ายพวกพราหมณ์ก็จะบำเพ็ญพรต สมาทานศีลบูชาไฟตามลัทธิของตน

ส่วนพุทธศาสนิกชนชาวสุโขทัย นับแต่พระมหากษัตริย์ ลงมาถึงประชาชน ชาวบ้านทั่วไปต่างประกอบการบุญการกุศล ทั่วหน้ากัน เป็นต้นว่า มีการถวายสังฆทาน ถวายผ้าจําพรรษา ถวายผ้าอาบน้ำฝน ถวายสลากภัต ถวายเทียนพรรษา สมาทานอุโบสถศีล ละเว้นอบายมุขและฟังธรรมเทศนา ทุกวันพระมิได้ขาด ประชาชนก็ประกอบอาชีพการงานของตน สมกับฐานะสติปัญญาด้วยการอาศัยหลักธรรมคำสอนทาง พระพุทธศาสนา ประชาชนจึงอยู่ดีมีสุขโดยทั่วหน้า



### การปฏิบัติตนในวันเข้าพรรษา

ในวันนี้หรือก่อนวันนี้หนึ่งวัน พุทธศาสนิกชนมักจะจัดเครื่องสักการะ เช่น ดอกไม้ รูปเทียน เครื่องใช้ เช่น สนูป ยาตีฟัน เป็นต้น มาถวายพระภิกษุสามเณรที่ตนเคารพนับถือ



ที่สำคัญคือ มีประเพณีหล่อเทียนขนาดใหญ่เพื่อให้จุดบูชาพระประธานในโบสถ์อยู่ได้ตลอด ๓ เดือน มีการประกวดเทียนพรรษา โดยจัดเป็นขบวนแห่ทั้งทางบกและทางน้ำ

แม้การเข้าพรรษาจะเป็นเรื่องของภิกษุ แต่พุทธศาสนิกชนก็ถือเป็นโอกาสที่จะได้ทำบุญรักษาศีลและชำระจิตใจให้ผ่องใส ก่อนวันเข้าพรรษาวชาบ้านก็จะไปช่วยพระทำความสะอาดเสนาสนะ ซ่อมแซมกุฏิวิหาร และอื่น ๆ พอถึงวันเข้าพรรษาก็จะไปร่วมทำบุญตักบาตร ฟังเทศน์ ฟังธรรม และรักษาอุโบสถศีลกันที่วัด บางคนอาจตั้งใจงดเว้นอบายมุขต่าง ๆ เป็นกรณีพิเศษ เช่น งดเสพสุรา งดฆ่าสัตว์ เป็นต้น ตลอด ๓ เดือน

อนึ่ง บิดามารดามักจะจัดพิธีอุปสมบทให้บุตรหลานของตน โดยถือกันว่าการเข้าบวชเรียนและอยู่จำพรรษาในระหว่างนี้จะได้รับอานิสงส์อย่างสูง

สำหรับการปฏิบัติอื่น ๆ ก็จะมีการถวายผ้าอาบน้ำฝน การอธิษฐานตนว่าจะประพฤติปฏิบัติให้อยู่ในกรอบของศีลห้า ศีลแปด ฟังเทศน์ ฟังธรรมตามระยะเวลาที่กำหนดโดยเคร่งครัดตามกำลังศรัทธา และขีดความสามารถของตน

